

**UCHWAŁA NR XLII/71/17
RADY MIEJSKIEJ W SZCZAWNIE-ZDROJU**

z dnia 6 listopada 2017 r.

**w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Uzdrawiskowej Gminy Miejskiej
Szczawno-Zdrój na lata 2017 - 2020**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. 2017 r. poz. 1875) i art. 87 ust. 1, ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. 2014 r. poz. 1446, z późn. zmianami), Rada Miejska w Szczawnie-Zdroju uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Uzdrawiskowej Gminy Miejskiej Szczawno-Zdrój na lata 2017 - 2020, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

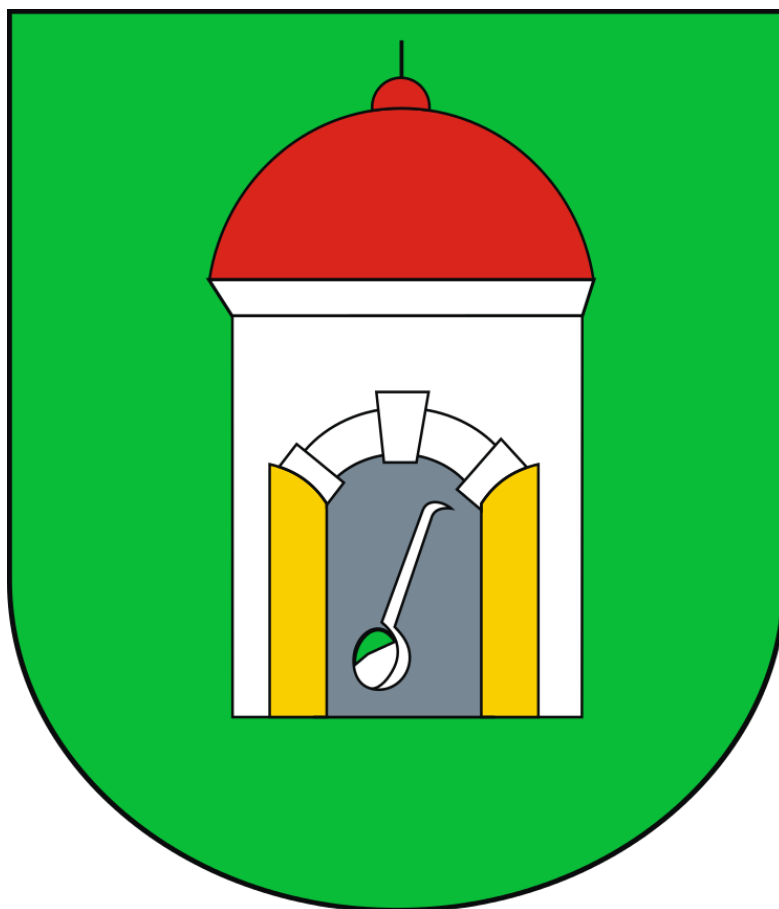
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Szczawna-Zdroju.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego i podlega opublikowaniu w Biuletynie Informacji Publicznej oraz na tablicy ogłoszeń Urzędu Miejskiego w Szczawnie-Zdroju.

Przewodnicząca Rady Miejskiej
w Szczawnie-Zdroju

Ramona Bukowska

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
MIASTA SZCZAWNO-ZDRÓJ
NA LATA 2017 - 2020**

**OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
ewidencjazabytkow@gmail.com**

SZCZAWNO-ZDRÓJ, LIPIEC 2016

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	14
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	27
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2017 - 2020 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta	27
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta	31
5.2.1. Charakterystyka miasta	31
5.2.2. Zarys historii obszaru miasta	33
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	34
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	34
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	36
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	38
5.5. Zabytki archeologiczne	46
5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta.....	48
5.6.1. Dziedzictwo materialne	49
5.6.2. Dziedzictwo niematerialne	52
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń	53
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój.....	56
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	66
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	67
9.1. Dotacje	68
9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	75
9.3. Środki europejskie	76
10. Wydatki miasta Szczawno-Zdrój związane z ochroną zabytków	81
11. Bibliografia.....	85
12. Spis tabel	86

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Szczawno-Zdrój. Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

Program ten stanowi kontynuację opracowanego Programu opieki nad zabytkami Uzdrowskiej Gminy Miejskiej Szczawno-Zdrój na lata 2012 - 2015, który został przyjęty uchwałą nr XXIV/68/12 Rady Miejskiej w Szczawnie-Zdrój z dnia 3 grudnia 2012 r. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Gminny program opieki nad zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całego miasta, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz miasta, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami Programu mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy miasta. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców miasta, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.) w przepisach:
  - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
  - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
  - **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) Wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania

przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Lista Skarbów Dziedzictwa - prowadzi ją minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego

UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446, ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 519), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2134 ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 1817 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 774). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

- **Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz gminach uzdrowiskowych** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1056), która określa zasady oraz warunki prowadzenia i finansowania lecznictwa uzdrowiskowego, kierunki lecznicze uzdrowisk, zasady sprawowania nadzoru nad lecznictwem uzdrowiskowym, zasady nadawania obszarowi statusu uzdrowiska albo statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej, zasady pozbawiania obszaru statusu uzdrowiska albo statusu obszaru ochrony uzdrowiskowej, zadania gmin uzdrowiskowych.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1506 ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

- **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020, Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020, Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego - Perspektywa 2020;
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013 - 2020, Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020(23) Lokalnej Grupy Działania Kwiat Lnu, Strategia Rozwoju Powiatu Wałbrzyskiego na lata 2014 - 2020.

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój na lata 2017 - 2020 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018**

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018 nie został jeszcze uchwalony. Poprzedni Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2007 - 2011 został przyjęty 26 października 2006 r. uchwałą Sejmiku Województwa Dolnośląskiego nr LX/912/2006. Głównym celem sformułowania programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Dolnego Śląska przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. Po przeprowadzeniu analizy zasobów dziedzictwa kulturowego województwa dolnośląskiego, analizy realizacji poprzedniego dokumentu programowego i działań samorządu województwa do 2014 r. oraz analizy szans i zagrożeń, mocnych i słabych stron stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony na Dolnym Śląsku, sformułowany został cel strategiczny Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015 - 2018 oraz cztery cele operacyjne wraz z priorytetami i kierunkami działań.

Cel strategiczny: Zwiększenie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społecznym i ekonomicznym Dolnego Śląska.

Na cele kierunkowe składają się cztery priorytety:

1. Ochrona i rewitalizacja zabytków.
2. Zwiększenie potencjału ekonomicznego regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

3. Pogłębianie poczucia odpowiedzialności za wielokulturowe dziedzictwo regionu.
4. Aktywizacja społeczności i podmiotów lokalnych.

- **Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020**

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów. Zasadnicze filary, na którym opierać się będzie rozwój Dolnego Śląska, to produkcja oraz usługi. Bogactwa naturalne, zasoby wiedzy oraz walory środowiska przyrodniczego i kulturowego, przygraniczne położenie pozwolą na zwiększenie znaczenia Dolnego Śląska jako silnego regionu gospodarczego, realizującego model wzrostu złożony z:

- „Autostrady Nowej Gospodarki”- obszaru dynamicznego rozwoju przemysłu opartego na najnowocześniejszych technologiach oraz nowoczesnych usługach, skupionych wokół istniejących i projektowanych ciągów komunikacyjnych (transportowych i teleinformatycznych).
- Obszarów o wybitnych wartościach przyrodniczych, uzdrowiskowych i kulturowych.

Strategia podkreśla wysoki potencjał turystyczny Dolnego Śląska, o czym decydują między innymi:

- zróżnicowane walory krajobrazowe, przyrodnicze, w większości objęte ochroną prawną;
- walory kulturowe (zwłaszcza zasoby dziedzictwa materialnego). Województwo Dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce, ponad 83000 obiektów zabytkowych. Najwyższy udział w zasobach krajowych (24%) posiadają zespoły rezydencjonalne - zamki i pałace, oraz towarzyszące im zabytkowe założenia kształtowanej zieleni - parki i ogrody (12%).

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego określa cztery podstawowe obszary integracji:

1. Wrocławski Obszar Integracji - Wrocław i otaczający go obszar, posiadający z nim silne powiązania funkcjonalne.
2. Legnicko - Głogowski Obszar Integracji - obszar zagłębia miedziowego oraz jego zaplecza.
3. Sudecki Obszar Integracji - południowy obszar województwa.
4. Zachodni Obszar Integracji - tereny leżące przy zachodniej granicy regionu.

Działania związane z ochroną zabytków, wpisują się w cele związane z wieloma aspektami działań przewidzianych przez strategię, lecz głównie w działania związane z rozwojem turystyki. Turystyka powinna stanowić jeden z filarów rozwoju społecznego i gospodarczego regionu. Materialne i kulturowe atrakcje należy wykorzystać dla rozwinięcia produktów turystycznych, zwłaszcza na bazie uzdrowisk oraz ofert adresowanych zarówno do Dolnoślązaków, ale także do osób spoza regionu. Poza aspektami rekreacji i wypoczynku turystyka winna być wykorzystana jako instrument procesu edukacyjnego i wychowawczego.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020 został przyjęty przez Komisję Europejską dnia 18 grudnia 2014 r. Jest to dokument, który stanowi podstawę dla realizacji zadań, które mogą być dofinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wyznaczone cele, są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe regionu.

Cel główny programu: Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska, zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia mieszkańców musi uwzględniać użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju.

Jednym z wyznaczonych celów tematycznych jest: zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami. Stwierdzono, że ochrona różnorodności biologicznej oraz ochrona zabytków zapewni zachowanie najbardziej wartościowych zasobów dla obecnych i przyszłych pokoleń oraz pośrednio przyczyni się do rozwoju gospodarki regionu. Dla celu tego, jednym z wybranych priorytetów inwestycyjnych jest dziedzictwo kulturowe.

Kolejnym, wyznaczonym priorytetem inwestycyjnym jest ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

W programie wyznaczono 11 osi priorytetowych, a tym: Oś priorytetowa 4 - środowisko i zasoby.

Oś ta obejmuje 2 cele tematyczne: Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem oraz zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

- **Priorytet inwestycyjny: Dziedzictwo kulturowe.**

Cel szczegółowy: Zwiększenie ochrony i efektywności wykorzystania zasobów kulturowych regionu.

Rezultaty: Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego. Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Stanowią one zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju województwa, będąc szansą promocji całego regionu. Dofinansowanie przedsięwzięć dotyczących ochrony i opieki nad najwyższej rangi obiektami zabytkowymi, w celu uniknięcia ich zniszczenia, pozwoli na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz stanowić będzie bodziec dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem. Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej).

- **Priorytet inwestycyjny: Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.**

Cel szczegółowy: Ochrona różnorodności biologicznej i zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów przyrodniczych regionu.

Rezultaty: Występowanie na terenie województwa wielu siedlisk przyrodniczych, gatunków fauny i flory, nakłada na cały region szczególną odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa przyrodniczego. Zapobiegnie to niszczeniu wartościowych miejsc, siedlisk, okazów. Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa, zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa naturalnego. Wsparcie przeznaczone będzie także na wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody.

- **Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego**

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się między innymi poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został przyjęty uchwałą nr XLVIII/873/2002 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 30 sierpnia 2002 r. Jednym z celów strategicznych jest ochrona dziedzictwa kulturowego - udostępnienie go społeczeństwu i włączenie we współczesne struktury funkcjonalno - przestrzenne, z zachowaniem odrębności kulturowej i krajobrazowej regionu dolnośląskiego, poprzez:

- tworzenie uwarunkowań przestrzennych sprzyjających utrwaleniu wielokulturowej tożsamości historycznej regionu z zachowaniem lokalnych odrębności;

- odtworzenie wartości obszarów o najcenniejszych walorach krajobrazu historycznego;
- rehabilitacja historycznie ukształtowanych kultur narodowych regionu w sferze materialnej i duchowej;
- pozyskanie nowych właścicieli dla zasobów zabytków rezydencjonalnych znajdujących się w gestii AWRSP i dalszą prywatyzację zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego jako ważnego elementu rozwoju gospodarczego oraz promocji województwa dolnośląskiego.

Kierunki działań:

1. Wspieranie działań służących poprawie stanu obiektów zabytkowych.
2. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja historycznych układów.
3. Ochrona i zachowanie krajobrazu kulturowego o najcenniejszych walorach artystycznych i krajobrazowych województwa poprzez ustalenie form ochrony: - strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej, dla obszarów uznanych za szczególnie ważne jako materialne świadectwo historyczne, w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w prawie nienaruszonym stanie lub zostały tylko nieznacznie zniekształcone i stanowią harmonijną całość w krajobrazie lub jego dominantę;
  - strefa „B” ochrony konserwatorskiej, dla obszarów, w których elementy dawnego układu przestrzennego zachowały się w stosunkowo dobrym stanie a krajobraz zachował swój historyczny charakter i harmonię. Obszary objęte strefą podlegają rygorom konserwatorskim w zakresie utrzymania zasadniczych elementów struktury przestrzennej i utrzymania istniejącej substancji zabytkowej;
  - strefa „W” ochrony stanowisk archeologicznych, obejmująca stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej jak grodziska, forty, ruiny zamków, hałdy i szyby górnicze.
4. Utworzenie parków i rezerwatów kulturowych w celu ochrony, utrzymania i wyeksponowania unikatowych walorów krajobrazowych, przyrodniczych, kulturowych, historycznych i architektonicznych województwa.
5. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej.
6. Ochrona, zachowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych do celów naukowych, dydaktycznych i turystycznych.
7. Tworzenie atrakcyjnych ofert inwestycyjnych o charakterze kulturotwórczym, społecznym i gospodarczym, których funkcjonowanie powinno sprzyjać utrzymaniu i wspomaganiu zasobów środowiska kulturowego.
8. Rewaloryzacja obszarów zabudowy przemysłowej oraz obiektów i urządzeń technicznych.
9. Przy zagospodarowaniu pozostałych obszarów zalecono kontynuowanie tradycji architektonicznych regionu w zakresie skali, formy, detalu, materiału nowo wznoszonej zabudowy oraz wpisanie jej w historycznie ukształtowaną przestrzeń.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020**

Nowy plan, sporządzony został na podstawie uchwały nr LVIII/889/2006 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 września 2006 r. Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego - Perspektywa 2020 został przyjęty uchwałą nr XLVIII/1622/2014 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 27 marca 2014 r. Plan składa się z 3 części tekstowych oraz załączników graficznych.

Założenia w zakresie ochrony zabytków są następujące:

- region rozwija się z poszanowaniem walorów środowiska, przyrodniczo - krajobrazowych oraz kulturowych, przy wykorzystaniu szans rozwojowych, jakie daje mu korzystne położenie geograficzne;

- w rozwoju regionu, uwzględnia się przyjęte systemy ochrony zasobów przyrodniczo - krajobrazowych i zasobów kulturowych, a ich ochrona oraz przyjazne dla środowiska udostępnianie, stanowi ważny czynnik kształtowania tożsamości regionalnej i rozwoju gospodarczego.

Kierunki działań w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu:

- Zachowanie i odtwarzanie zasobów przyrodniczo - krajobrazowych;

- Rozszerzenie i umocnienie regionalnego systemu obszarów chronionych i jego zintegrowanie z systemami krajowymi i europejskimi.

Kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;

- Ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;

- Ochrona dóbr kultury współczesnej.

- **Strategia Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013 - 2020**

Strategia Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013 - 2020 została przyjęta uchwałą nr XLII/380/2013 Rady Miejskiej Wałbrzycha z dnia 16 stycznia 2013 r. Strategia rozwoju jednostki terytorialnej jest dokumentem definiującym jej najważniejsze przedsięwzięcia społeczne, gospodarcze i środowiskowe, w tym zawiera kierunki alokacji zasobów, które w możliwie najlepszy sposób powinny przyczynić się do realizacji pożądanej wizji rozwoju.

Strategia obejmuje syntetyczną diagnozę Aglomeracji jako miejskiego obszaru funkcjonalnego, bilans strategiczny w kategoriach sił i słabości oraz szans i zagrożeń wraz z analizą SWOT, a także rozstrzygnięcia strategiczne.

Agglomerację Wałbrzyską (AW) tworzy 16 gmin zlokalizowanych w południowej części województwa dolnośląskiego (WDL), które należą do 4 powiatów (wałbrzyskiego, kamiennogórskiego, świdnickiego oraz kłodzkiego). Część z gmin Aglomeracji graniczy bezpośrednio z Republiką Czeską (Lubawka, Mieroszów, Głuszycza, gw. Nowa Ruda oraz Radków).

W Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020 lokalne porozumienie samorządów Aglomeracji Wałbrzyskiej w celu stworzenia wspólnej strategii rozwoju uznane zostało za modelowe. Jej działania służą zrównoważonemu rozwojowi na całym obszarze

objętym porozumieniem, budując partnerstwo i wzmacniając kooperację między wszystkimi jednostkami samorządu terytorialnego zaangażowanymi w jej działania. Początkowy etap jej funkcjonowania został zwieńczony sformułowaniem i przyjęciem Strategii Rozwoju Aglomeracji Wałbrzyskiej na lata 2013 - 2020 na podstawie deklaracji podpisanej przez przedstawicieli 14 gmin. Określa on w sposób zintegrowany kluczowe priorytety i cele strategiczne, definiując równocześnie podstawowe założenia dla przyszłego Programu Operacyjnego Aglomeracji Wałbrzyskiej. Sześć wyznaczonych priorytetów rozwoju wraz z celami strategicznymi to:

1. Dynamiczna gospodarka i innowacyjna przedsiębiorczość.

2. Nowy profil gospodarczy oparty na aktywności nowoczesnych firm.

Aktywna społeczność i atrakcyjne środowisko zamieszkania.

Partycypacja mieszkańców w inicjatywach rozwojowych.

Zrewitalizowane obszary zamieszkania, obiekty przestrzenne i publiczne.

3. Przyjazna przestrzeń turystyczna.

Nowa oferta turystyczna.

4. Sprawna i efektywna infrastruktura.

Dogodna dostępność komunikacyjna.

5. Nowy wizerunek miejsca.

Rozpoznawalne nowe symbole i marki.

6. Trwałe partnerstwo.

Kompleksowa integracja gmin.

- **Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020(23) Lokalnej Grupy Działania Kwiat Lnu**

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 - 2020(23) Lokalnej Grupy Działania Kwiat Lnu została opracowana w grudniu 2015 r.

Lokalna Grupa Działania Kwiat Lnu obejmuje obszar gmin: Boguszów-Gorce, Czarny Bór, Kamienna Góra, Lubawka, Marciszów, Mieroszów, Stare Bogaczowice i Szczawno-Zdrój.

Strategia zbudowana jest wokół jednego celu głównego oraz trzech celów szczegółowych:

1. Cel główny: Zrównoważony rozwój społeczno - gospodarczy oparty na wykorzystaniu zasobów obszaru z poszanowaniem środowiska i przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym Lokalnej Grupa Działania Kwiat Lnu do 2022(23) r.

Cele szczegółowe:

1.1. Region z zadbaną przestrzenią publiczną i środowiskiem, atrakcyjny turystycznie.

Przedsięwzięcia:

1.1.1. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej na potrzeby rekreacyjne i kulturowe.

1.1.2. Rozwój infrastruktury turystycznej.

1.1.3. Działania promujące region, markę regionu oraz produkty lokalne i turystyczne.

1.1.4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

1.1.4 Zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w tym: remont, konserwacja, rewitalizacja obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub objętych ewidencją zabytków. Rozwój istniejących i tworzenie nowych miejsc prezentacji produktów lokalnych i rękodzieła, pamiątek i dziedzictwa historycznego np. galerii, skansenów, ekomuzeów, izb pamięci. Działania na rzecz zachowania krajobrazu kulturowego wsi, odtwarzanie i rewitalizacja alei, nasadzeń, detali przestrzeni wiejskiej oraz małych obiektów zabytkowych: krzyże, kapliczki, rzeźby itp. Działania niezbędne do podjęcia w tym zakresie, wynikające ze słabych stron i diagnozy, to utrzymanie obiektów zabytkowych i przyrodniczych w dobrym stanie, ich renowacja, konserwacja, rewitalizacja w celu zachowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego które jest niezaprzeczalnym skarbem obszaru. Zły stan zabytków nie generuje ruchu turystycznego i miejsc pracy w tym obszarze. Podczas spotkań z mieszkańcami i badań ankietowych 63% respondentów zwróciło uwagę na brak dbałości o zachowanie tego dziedzictwa oraz na możliwość podejmowania niektórych działań w ramach środków PROW.

W ramach środków zostanie ogłoszony konkurs otwarty w 2016 r. na zachowanie dziedzictwa kulturowego, a szczególnie remont i renowację obiektów zabytkowych (remont, konserwacja, rewitalizacja obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub objętych ewidencją zabytków). Kwota przeznaczona na konkurs to 300 000,00 zł, a efektem będzie odrestaurowanie jednego zabytku. Kolejny konkurs otwarty na to zadanie zostanie ogłoszony w 2021/2019 r. na kwotę 100 000,00 zł z przeznaczeniem na odrestaurowanie 3 małych zabytkowych obiektów. Ponadto planowany jest w latach 2019/2020 r. konkurs grantowy, który przyczyni się do zachowania dziedzictwa kulturowego i lokalnego na kwotę 300 000 zł. W ramach tego konkursu zaplanowano realizację 10 działań na rzecz zachowania krajobrazu kulturowego wsi (odtworzenie i rewitalizacja alei, nasadzeń, detali przestrzeni wiejskiej oraz małych obiektów zabytkowych /krzyże, kapliczki, rzeźby itp.) oraz 6 działań pozwalających na Rozwój istniejących i tworzenie nowych miejsc prezentacji produktów lokalnych i rękodzieła, pamiątek i dziedzictwa historycznego np. galerii, skansenów, ekomuzeów, izb pamięci itp.)

1.2. Cel szczegółowy - Aktywna, zintegrowana i świadoma.

1.2. Aktywna, zintegrowana i świadoma ekologicznie społeczność lokalna.

1.3 Aktywne, innowacyjne podmioty gospodarcze tworzące miejsca pracy, dbające o ochronę środowiska i łagodzenie zmian klimatycznych.

Ponadto w Strategii omówiono szczegółowo uwarunkowania historyczne i kulturowe, imprezy kulturowe, dziedzictwo kulturowe/zabytki, obszary atrakcyjne turystycznie oraz produkty lokalne, tradycyjne i regionalne.

- **Strategia Rozwoju Powiatu Wałbrzyskiego na lata 2014 - 2020**

Strategia Rozwoju Powiatu Wałbrzyskiego na lata 2014 - 2020 została przyjęta uchwałą nr XXII/125/14 Rady Powiatu Wałbrzyskiego w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Powiatu Wałbrzyskiego na lata 2014 - 2020. Strategia określa cele i priorytety polityki rozwoju prowadzonej na terenie powiatu.

Jako kluczowe w Strategii zdefiniowano trzy potencjały rozwojowe: potencjał przestrzeni, potencjał zasobów naturalnych, potencjał społeczny. Powiat Wałbrzyski do roku 2020 to miejsce, gdzie będzie następować harmonijny rozwój społeczno - gospodarczy dzięki umiejętnemu pozyskiwaniu inwestorów, pobudzaniu przedsiębiorczości mieszkańców oraz wykorzystaniu walorów przyrodniczych i kulturowych dla rozwoju turystyki.

Wyznaczona misja powiatu wałbrzyskiego: Powiat wałbrzyski - miejsce wykorzystujące możliwości.

Wyznaczone cele strategiczne wraz z zadaniami w obszarze ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego:

Cel 1. Poprawa dostępności przestrzennej.

1.2.3 Usprawnienie transportu kolejowego poprzez bezpośrednie połączenia miejsc o istotnym znaczeniu turystycznym.

Cel 2. Rozwój przedsiębiorczości w oparciu o zasoby wewnętrzne

2.2. Rozwój turystyki i powiązanych z nią usług.

2.2.1 Promocja walorów przyrodniczych i kulturowych.

2.2.2 Rozwój i aktualizacja bazy obiektów noclegowych i gastronomicznych w powiecie.

2.2.3 Stworzenie wspólnej marki turystycznej powiatu.

2.2.4 Stworzenie Powiatowego Centrum Informacji Turystycznej.

2.2.5 Koordynacja działań promocyjnych gmin powiatu.

2.2.6 Wykreowanie i promocja lokalnego produktu regionalnego.

2.2.7 Wsparcie rozwoju agroturystyki.

Cel 3. Włączenie społeczne oraz podniesienie jakości życia mieszkańców

3.6. Wzrost bezpieczeństwa, w tym środowiskowego

3.6.7 Propagowanie działań w zakresie ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

3.7. Rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi w powiecie

3.7.2 Inicjowanie organizowanych wspólnie wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych.

3.7.4 Podejmowanie działań zmierzających do stworzenia wspólnego programu rozwoju kultury w powiecie.

Cel 4. Podniesienie jakości edukacji.

W Strategii omówiono zakres turystyki na obszarze powiatu. Powiat wałbrzyski charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi, a także obecnością licznych miejsc interesujących ze względu na związaną z nimi historię i tradycje górnicze tego terenu. Góry Wałbrzyskie pokrywa sieć turystycznych szlaków pieszych, a miłośnicy gór mogą zatrzymać się w schroniskach „Andrzejówka” na przełęczy Trzech Dolin oraz baczowce w Masywie Trójgarbu, a także u podnóży Góry Dzikowiec, gdzie niedawno wybudowany

budynek obsługi ruchu turystycznego oferuje także miejsca noclegowe. Obiekty najcenniejsze, dysponujące dużym potencjałem atrakcyjności turystycznej zostały ujęte w Tabeli 4. Znajdują się wśród nich zabytki sakralne i zespoły pałacowo - parkowe, miejsca warte odwiedzenia ze względu na unikatowe walory architektoniczne i konstrukcyjne, a także przyrodnicze i kulturowe.

Wśród najcenniejszych zasobów przyrodniczych powiatu wskazano na wody mineralne najstarszego na Dolnym Śląsku uzdrowiska Szczawna-Zdrój (Uzdrowisko Szczawno-Jedlina S.A.), gdzie leczy się schorzenia narządu ruchu, górnych i dolnych dróg oddechowych, schorzenia układu pokarmowego, moczowego oraz laryngologiczne. Samo uzdrowisko jest także miejscem godnym uwagi ze względu na zachowane tu dwa parki utrzymane w stylu angielskim z bogatą roślinnością, w tym pomnikami przyrody, a także zespołem zabudowań zdrojowych.

Powiat wałbrzyski jest także gospodarzem imprez kulturalnych o różnej skali i zasięgu, przy czym z pewnością najslynniejszą z nich pozostaje Międzynarodowy Festiwal im. Henryka Wieniawskiego w Szczawnie-Zdroju, odbywający się cyklicznie od ponad 30 lat.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2017 - 2020 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój zgodny jest z dokumentami:

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczawna-Zdroju**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczawna-Zdroju zostało przyjęte uchwałą nr XLVI/17/98 Rady Miejskiej w Szczawnie-Zdroju z dnia 8 czerwca 1998 r. z późniejszymi zmianami dokonanymi uchwałą: nr XLV/6/06 Rady Miejskiej w Szczawnie-Zdroju z dnia 27 lutego 2006 r., uchwałą nr XXVI/33/08 Rady Miejskiej w Szczawnie-Zdroju z dnia 27 października 2008 r., uchwałą nr XXXV/18/09 Rady Miejskiej w Szczawnie-Zdroju z dnia 25 maja 2009 r., uchwałą nr XX/34/12 Rady Miejskiej w Szczawnie-Zdroju z dnia 11 czerwca 2012 r. w sprawie zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Szczawna-Zdroju

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej Samorządu. Jest dokumentem planistycznym, określającym politykę rozwoju przestrzennego miasta w jej granicach administracyjnych. Nie jest aktem prawa miejscowego, jednak jego ustalenia są wiążące dla organów miasta przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz umożliwiają integrację przestrzeni jako określonej całości. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, dzięki

czemu staje się ono dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną miasta oraz aktem polityki rozwoju przestrzenno - gospodarczego miasta.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego kieruje się w swojej treści myślą przewodnią, którą zawarto wcześniej w Strategii Rozwoju. Jest to wizja: „Równoległego rozwoju tradycyjnej funkcji uzdrowiskowo-wypoczynkowej z nową funkcją kulturalną, turystyczną i sportową - podstawą rozwoju społeczno-gospodarczego miasta”.

W dalszych rozdziałach Studium wymieniono fragmenty miasta, których zabudowa charakteryzuje się szczególnymi walorami historycznymi i zabytkowymi a także poszczególne obiekty architektoniczne, chronione prawem na mocy wpisu do rejestru zabytków województwa dolnośląskiego. Na koniec zdefiniowano główne zagrożenia dla środowiska kulturowego, które dotyczą:

- istniejących zabytków, szczególnie będących pod ochroną konserwatorską (niszczenie substancji spowodowane brakiem środków na remonty i konserwację),
- obszarów i układów funkcjonalno-przestrzennych poprzez wprowadzanie innych, obcych form architektonicznych, często niewspółgrających z istniejącym otoczeniem,
- obszarów zabudowanych położonych w pobliżu cieków wodnych i narażonych na zalania podczas powodzi.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Szczawno-Zdrój**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami wykonawczymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z aktami wykonawczymi dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

1. uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
4. uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

- innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych,

5. uwzględni się ustalenia Gminnego programu opieki nad zabytkami;

6. w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Szczawno-Zdrój jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie miasta funkcjonują 3 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Uzdrowiskowej Gminy Miejskiej Szczawno-Zdrój dla strefy uzdrowiskowej uchwałą nr XLVI/22/02 przez Radę Miejską w Szczawnie Zdrój dnia 24 maja 2002 r.**
- **Miejscowy plan zagospodarowana przestrzennego Uzdrowiskowej Gminy Miejskiej Szczawno-Zdrój dla strefy „A” ochrony uzdrowiskowej przyjęty uchwałą nr XXXVII/69/13 przez Radę Miejską w Szczawnie-Zdroju dnia 2 grudnia 2013 r.**

Granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie:

- 1) dla obszaru objętego planem obowiązują szczególne warunki zagospodarowania wynikające z lokalizacji w strefie „A” ochrony uzdrowiskowej, w której obowiązują wymogi zgodnie ze Statutem Uzdrowiska Szczawno-Zdrój;
- 2) cały obszar objęty planem znajduje się w granicach obszaru górniczego „Szczawno-Zdrój” ustanowionego dla złoża wód leczniczych „Szczawno-Zdrój”, dla którego obowiązują przepisy szczególne;
- 3) na obszarze objętym planem znajdują się: historyczny układ urbanistyczny i obszar obserwacji archeologicznej dla miejscowości o genezie średniowiecznej, dla których obowiązują przepisy szczególne;
- 4) na obszarze objętym planem znajdują się płytkie ujęcia wód leczniczych oraz otwory wiertnicze z wodami leczniczymi, wraz ze strefami ochrony, dla których obowiązują przepisy szczególne.

W planie określono następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obszar objęty planem znajduje się w granicach historycznego układu urbanistycznego, oznaczonego na rysunku planu, na terenie którego obowiązują następujące ustalenia:
  - a) ochrona historycznego układu przestrzennego, w tym kompozycji zieleni z zachowaniem w całości istniejącego układu komunikacyjnego,
  - b) zachowanie historycznej linii zabudowy,
  - c) wzbogacenie wartości urbanistycznych małą architekturą, która winna nawiązywać do formy historycznej lub być dobrze wpisana w historyczny kontekst,

- d) przy inwestycjach związanych z rozbudową i przebudową obiektów istniejących wymagane jest uwzględnienie zasad zachowania ładu przestrzennego w tym urbanistyki i architektury; po rozbudowie budynek winien tworzyć spójną kompozycję z istniejącą częścią,
  - e) nowa zabudowa winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzenno - architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali, ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, formy architektonicznej, formy i podziałów stolarki okiennej i drzwiowej, materiału oraz nawiązania do historycznej zabudowy lokalnej,
  - f) należy stosować historyczny rodzaj pokrycia dachowego (dachówka ceramiczna w odcieniach koloru czerwonego), natomiast w obiektach historycznych, które posiadały inne pokrycie niż ceramiczne należy stosować pokrycie historyczne właściwe dla danego obiektu,
  - g) elewacje należy kształtować w nawiązaniu do rozwiązań stosowanych w budynkach historycznych o zachowanych walorach architektonicznych w zakresie podziałów, detalu, kolorystyki, użytych materiałów elewacyjnych (wymagane elewacje tynkowe lub ceglane),
  - h) zakazuje się lokalizacji obiektów tymczasowych dysharmonizujących z historycznie ukształtowanym otoczeniem;
- 2) ustala się ochronę:
- a) obiektów wpisanych do rejestru zabytków,
  - b) obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków i lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych oraz ich otoczenia, kompozycji zieleni i ogrodzeń,
  - c) pozostałych historycznych obiektów o wartościach architektonicznych;
- 3) dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się:
- a) nakaz zachowania budynku w zakresie bryły, formy i pierwotnego rodzaju pokrycia dachu, układu i wystroju elewacji, pierwotnej formy stolarki okiennej i drzwiowej,
  - b) zakaz zmiany wyglądu w sposób niezgodny ze stylem obiektu w zakresie stosowanych materiałów zewnętrznych i kolorystyki,
  - c) przy remoncie elewacji nakaz odtworzenia historycznych podziałów, detalu i kolorów, zgodnie z ich pierwowzorem,
  - d) przy odtwarzaniu zabudowy ze względu na jej zły stan techniczny obowiązuje nawiązanie do pierwotnego usytuowania budynków, ogólnych gabarytów i kształtu bryły wymienianej na nową, z zaleceniem zachowania charakteru konstrukcji i pokrycia dachu;
- 4) w granicach obszaru oznaczonego na rysunku planu występuje obszar obserwacji archeologicznej dla miejscowości o genezie średniowiecznej;
- 5) odkryte podczas prac ziemnych przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, iż są zabytkami, objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z przepisów odrębnych;
- 6) utrzymanie oraz rekonstrukcja zabytkowych parków według historycznej kompozycji.

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Uzdrowiskowej Gminy Miejskiej Szczawno-Zdrój dla obszaru aktywizacji gospodarczej przyjęty uchwałą nr XXIV/62/12 przez Radę Miejską w Szczawnie-Zdroju dnia 3 grudnia 2012 r.**

Granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie: Obszar objęty planem położony jest w granicach strefy „C” ochrony uzdrowiskowej, w której obowiązują wymogi zgodnie ze Statutem Uzdrowiska Szczawno-Zdrój oraz znajduje się w granicach obszaru górniczego, dla którego obowiązują przepisy szczególne.

W granicach opracowania występują zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oznaczone na rysunku planu - w obrębie stanowisk archeologicznych oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie inwestycje związane z prowadzeniem prac ziemnych wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi.

Miasto obecnie prowadzi procedurę zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla strefy „A” ochrony uzdrowiskowej, dokonywana jest również analiza aktualności Studium uwarunkowań kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta oraz miasto jest w trakcie opracowania gminnego programu rewitalizacji na lata 2016 - 2025.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Charakterystyka miasta

Szczawno-Zdrój położone jest w województwie dolnośląskim, w zachodniej części powiatu wałbrzyskiego, pod względem geograficznym - w Sudetach Środkowych (pasmo Gór Wałbrzyskich), na pograniczu z Pogórzem Sudeckim. Miejscowość rozciąga się na wysokości ok. 410 m n.p.m, u podnóża Góry Chełmiec, najwyższego szczytu Gór Wałbrzyskich, w dolinie Szczawnika, potoku będącego lewym dopływem rzeki Pełcznicy. Miasto od północy, wschodu i południa sąsiaduje z Wałbrzychem, od zachodu - z gminą Stare Bogaczowice, a od południowego - zachodu - z gminą Boguszów-Gorce.

Klimat Szczawna podgórski, łagodny i orzeźwiający, jest określany jako klimat dolin i kotlin śródgórskich, co wynika z położenia miejscowości. Od płd. - wsch. Szczawno osłonięte jest Górą Parkową a wzniesienia Białego Kamienia i duże obszary leśne chronią uzdrowisko przed porywistymi wiatrami wiejącymi. Warunki te spowodowały powstanie mikroklimatu, korzystnego dla kuracjuszy cierpiących na choroby układu oddechowego.

Powierzchnia gminy miejskiej Szczawno-Zdrój wynosi 14,74 km², co stanowi 4,1% powierzchni powiatu wałbrzyskiego i 0,07% powierzchni województwa dolnośląskiego. Gminę zamieszkuje około 6 tys. mieszkańców, przy gęstości zaludnienia 377 os./km². Jest to 9,62% ogólnej liczby ludności powiatu wałbrzyskiego i 0,20% mieszkańców województwa dolnośląskiego. Szczawno-Zdrój znajduje się na ósmym miejscu gmin powiatu pod względem wielkości, natomiast na czwartym miejscu pod względem liczby ludności.

36% powierzchni gminy stanowią użytki rolne w tym 24% to grunty orne, natomiast 48% pozostałej powierzchni to lasy. Szczawno zlokalizowane jest na pokładach węgla kamiennego, które od poł. XVIII w. spowodowały dynamiczny rozwój górnictwa węglowego w regionie wałbrzyskim i powstanie Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego. W bliskim sąsiedztwie, w Boguszowie-Gorcach znajdują się, do niedawna eksploatowane złoża barytu. W okolicy zalegają również bogate złoża kamieni budowlanych i drogowych oraz kruszywa naturalnego.

Największym bogactwem naturalnym samego Szczawna są jednak źródła wód mineralnych, dzięki którym możliwe było ukonstytuowanie się uzdrowiska i które warunkują od stuleci rozwój miejscowości, jako znanego i cenionego kurortu. Występujące tu wody to szczawy wodorowęglanowo - sodowo - wapniowo - magnezowe. Głębokość źródeł waha się w granicach 4,0 - 4,5 m. Najważniejsze działy działalności gospodarczej gminy to: działalność uzdrowiskowo - lecznicza, turystyka oraz usługi.

Zasoby zieleni miejskiej odgrywają w Szczawnie-Zdroju szczególnie ważną rolę. Zajmują one powierzchnię ok. 150 ha, w tym:

- lasy komunalne 105 ha,
- parki miejskie i zieleńce 30 ha,
- pozostałe tereny zieleni 15 ha.

Na terenie miasta znajduje się Obszar Chronionego Krajobrazu Kopuły Chełmca oraz obszar Otuliny Książańskiego Parku Krajobrazowego, obfitujące w różnorodne siedliska roślinne i zwierzęce. Ponadto Park Szwedzki i Park Zdrojowy H. Wieniawskiego objęte są ochroną konserwatorską. Liczny starodrzew rosnący w różnych częściach miasta reprezentowany jest przez około 180 gatunków drzew oraz krzewów rodzimych i aklimatyzowanych, z tego 127 okazów uznano za pomniki przyrody ożywionej.

W mieście aktywnie działają stowarzyszenia i instytucje krzewiące kulturę:

- - Teatr Zdrojowy im. Henryka Wieniawskiego, przy ul. Kościuszki 19,
- Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Boya-Żeleńskiego, przy ul. Wojska Polskiego 4a,
- Towarzystwo Miłośników Szczawna-Zdroju,
- „Kocham Szczawno-Zdrój”,
- Stowarzyszenie „Ocalić Pogórze Chełmca”,
- Fundacja Wspierania Kultury Ogrody.

Największym wydarzeniem kulturalnym w mieście jest Międzynarodowy Festiwal Henryka Wieniawskiego, który odbywa się zawsze w czerwcu (w tym roku był 51). Inne ważne wydarzenia: Dni Szczawna-Zdroju, rocznice upamiętniające bitwę, która odbyła się 15 maja 1807 r. pod Strugą na Czerwonych Polach - corocznie odbywają się uroczystości przy pomniku Ułanów Nadwiślańskich, znajdującym się na Szlaku Ułanów Legii Nadwiślańskiej. Ponadto placówki oświatowe i kulturalne (Teatr i Biblioteka) oraz NGO (Towarzystwo Miłośników Szczawna-Zdroju, Fundacja Wspierania Seniorów MELA im. Melanii Dobiega) organizują wydarzenia, wystawy, koncerty związane z upamiętnianiem ważnych wydarzeń i postaci.

Miasto posiada dogodne połączenia komunikacyjne, znajdując się na przecięciu dróg lokalnych: Wałbrzych - Kamienna Góra - Boguszów Gorce - Dobromierz, przy szosie głównej nr 35 Wrocław - granica państwa (przejście graniczne z Republiką Czeską Golińsk-Starostin). Powiązanie funkcjonalne Szczawna Zdroju wynikające z jego położenia i bezpośredniego sąsiedztwa z Wałbrzychem wpływa na wzmożone kontakty obu miast. Negatywnym zjawiskiem, wynikającym z takiego stanu rzeczy, jest znaczne przeciążenie układu komunikacyjnego miasta, którego ulice wykorzystywane są do objazdu centrum Wałbrzycha. Postulat budowy obwodnicy miejskiej Szczawna-Zdroju został sformułowany w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego i pozostaje nadal aktualny, także z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej zabytkowego układu urbanistycznego zdrojowiska.

5.2.2. Zarys historii obszaru miasta

Pierwsza wzmianka o miejscowości, nazywanej wówczas Salzborn, pojawiła się w 1221 r. w „Księdze Henrykowskiej”. Do XIX w. wieś wchodziła w skład domeny Piastów śląskich, po czym znalazła się wśród włości zamku Książ, w rękach potężnego rodu Hochbergów. Ten stan rzeczy utrzymał się do czasów II wojny światowej.

W XIV w. wieś została podzielona na dwie odrębne administracyjnie jednostki: Ober i Nieder Salzbrunn. Już wtedy znane były lecznicze właściwości szczawieńskich źródeł mineralnych. Jako pierwszy opisu wód i ich zalet dokonał w 1600 r. Caspar Schwenkfeldt, przyrodnik i osobisty lekarz Hochbergów. Jednak przez wieki odkrycie wód mineralnych nie miało wpływu na rozwój wsi, wodolecznictwo stanowiło drugorzędną dziedzinę aktywności gospodarczej mieszkańców. Głównym zajęciem ludności była uprawa lnu i tkactwo, które apogeum rozwoju osiągnęło w XVIII w. Okres wojny 30-letniej i wojen napoleońskich przyniósł zastój w życiu wsi. Na pocz. XIX w. nastąpił wzrost znaczenia lecznictwa uzdrowiskowego w całej Europie. Ówczesny właściciel Szczawna, hrabia Hans Heinrich VI von Hochberg z Książa stał się inicjatorem przekształcenia podrzędnej wsi zdrojowej w nowoczesne europejski kurort. W 1815 r. Szczawno-Zdrój stało się oficjalnie uzdrowiskiem, jego pierwszym lekarzem został dr Samuel August Zemplin. Dzięki inwestycjom Hochbergów proces postępował szybko i w połowie XIX w. Bad Salzbrunn było już uznanym w Europie kurortem, w którym gościło wiele znanych osobistości. Znaczną popularnością Szczawno cieszyło się wśród Polaków. W różnych latach na leczeniu przebywali tu: Zygmunt Krasiński, Teofil Lenartowicz, Józef Conrad-Korzeniowski, Narcyza Żmichowska, Gustaw Morcinek, Karol Godula, Edward Dembowski, Jarosław Iwaszkiewicz, Xawery Dunikowski, Henryk Wieniawski, Ludwik Zamenhoff. Wśród obcokrajowców najbardziej znanymi kuracjuszami byli: Iwan Turgieniew, car Mikołaj I, król pruski Fryderyk Wilhelm III, król Grecji Konstantyn I, cesarz Wilhelm II, Winston Churchill. Miejscowość nie ucierpiała szczególnie podczas II wojny światowej. Prawa miejskie uzyskała po wyzwoleniu. Przez krótki czas nowe miasto nosiło

nazwę Solice. Obecna nazwa - Szczawno-Zdrój - nawiązuje do nazwy i składu chemicznego dominujących tu wód mineralnych i została nadana w 1947 r.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Szczawno-Zdrój funkcjonuje dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Szczawno-Zdrój znajdują się 25 zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Wśród obiektów rejestrowych najliczniejszą reprezentację mają obiekty uzdrowiskowe, objęte wspólnym wpisem jako zespół zabudowań zdrojowych (pijalnia wód mineralnych, hala spacerowa, teatr, pierwotny dom zdrojowy, muszla koncertowa), po nich dawne wille i pensjonaty, z dominującą nad centrum zdrojowiska, monumentalną bryłą hotelu zdrojowego. Osobnym wpisem objęto układ urbanistyczny Zdroju i Park Szwedzki.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Szczawno-Zdrój

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	ul. Kolejowa 8	willa „Stephan”	A/4752/1612/Wł z dnia 20.01.1998 r.
2	ul. Kolejowa 14	Dom Zdrojowy, d. „Schlesischer Hof”,	75/A/01/1-2 z dnia 27.12.2001 r.
3	ul. Kolejowa 14	ogród z elementami kutego ogrodzenia	75/A/01/1-2 z dnia 27.12.2001 r.
4	ul. Kościuszki 14	dom gościnny „Preusser Zepter”, ob. mieszkalno-usługowy	A/4762/1618/Wł z dnia 10.01.1998 r.
5	ul. Kościuszki 19 - 23	zespół zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
6	ul. Kościuszki 19	teatr w zespole zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
7	ul. Kościuszki 21	Hotel Zdrojowy „Kursaal”, tzw. "Biała sala" w zespole zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
8	ul. Kościuszki 23	pijalnia wód mineralnych w zespole zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
9	ul. Kościuszki 23	hala spacerowa w zespole zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
10	ul. Kościuszki	muszla koncertowa w zespole zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
11	ul. Kościuszki	altana tzw. mała pijalnia nad źródłem w zespole zabudowań zdrojowych	A/4763/671/Wł z dnia 22.08.1977 r.
12	ul. Kościuszki 5a	pawilon handlowo-usługowy	A/4753/1586/Wł z dnia 16.10.1996 r.
13	ul. Nizinna 2	d. stajnia z częścią mieszkalną, ob. biura i garaż	70/A/01 z dnia 14.12.2001 r.
14	ul. Ogrodowa 5	d. „Dom Nauczycielek”, ob. szkoła przy sanatorium „Zuch”	68/A/01 z dnia 06.12.2001 r.
15	ul. Ratuszowa 1,2	pensjonat „Posthof”, ob. Siedziba Dyrekcji Uzdrawiska	74/A/01 z dnia 17.12.2001 r.
16	ul. Sienkiewicza 1	„Łazienki Luizy”, ob. Zakład Przyrodolecznicy	73/A/01 z dnia 17.12.2001 r.
17	ul. Sienkiewicza 2	pralnia uzdrowskowa	A/5996(1-2) z dnia 10.03.2016 r.
18	ul. Sienkiewicza 2	kotłownia uzdrowskowa z kominem	A/5996(1-2) z dnia 10.03.2016 r.
19	ul. Sienkiewicza 10	pensjonat „Kynast”, ob. sanatorium „Zuch”	72/A/01 z dnia 14.12.2001 r.
20	ul. Sienkiewicza 44	dom mieszkalny	A/4764/1752 z dnia 30.06.1966 r.
21	Szczawno-Zdrój	Park Szwedzki	A/4750/1388/Wł z dnia 05.10.1993 r.
22	ul. Wojska Polskiego 1	Sanatorium „Korona Piastowska”	A/6009 z dnia 17.05.2016 r.
23	ul. Wojska Polskiego 5	willa, ob. sanatorium „Dąbrówka”	67/A/01 z dnia 05.12.2001 r.
24	ul. Wojska Polskiego 6	d. pensjonat „Sanssouci”, ob. sanatorium „Anka”	69/A/01 z dnia 05.12.2001 r.
25	Szczawno-Zdrój	układ urbanistyczny miasta	682/Wł z dnia 08.12.1977 r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ze względu na bezpieczeństwo obiektów nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zobowiązuje właściciela lub posiadacza zabytku ruchomego między innymi do:

- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku;
- przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę;
- zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu lub kradzieży, zagrożeniu, zmianie miejsca przechowania, zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Na terenie miasta Szczawno-Zdrój to rejestru zabytków ruchomych wpisano 42 obiekty (Tabela nr 2). Większość z tych obiektów związana jest transportem kolejowym - wagony kolejowe, które niestety już nie istnieją. Po likwidacji stacji kolejowej Szczawno-Zdrój, w trakcie zmian właścicieli i użytkowników zabudowy zespołu oraz kolejnych zmian jego funkcji, niezabezpieczone wagony ulegały szybkiej destrukcji, zakończonej całkowitym unicestwieniem na przełomie XX/XXI w. Pozostałe zachowane ruchomalia to urządzenia techniczne i maszyny stanowiące wyposażenie budynków zdrojowych (Zakład Przyrodolecznicy, pralnia, warsztat) oraz umeblowanie apteki zdrojowej. Przedmioty te przechowywane są w miejscu ich pierwotnego przeznaczenia.

Dodatkowo w obiektach architektonicznych Szczawna-Zdroju, w dużym stopniu zachowały się elementy wystroju wnętrz, zarówno budynków zdrojowych - i ten zasób jest stosunkowo dobrze rozpoznany, jak i pensjonatów i willi uzdrowiskowych, które w przeważającej części pełnią obecnie rolę domów mieszkalnych wielorodzinnych - niestety ta grupa obiektów pozostaje niezbadana, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym.

Na uwagę zasługują zachowane w dobrym stanie elementy wyposażenia Domu Zdrojowego pochodzącego z pocz. XX w., są to między innymi sztukatorka ścian i stropów (dekoracja ramowa wzbogacona elementami ornamentalnymi o formach historycznych, klasycyzujących i modernistycznych), oryginalne obudowy punktów świetlnych (wiszące żyrandole mosiężne, szklane klosze w mosiężnych oprawach, żyrandole ze sznurów szklanych paciorków, podwieszonych do mosiężnej obudowy), stolarka drzwiowa ze zróżnicowanymi bogatymi obramieniami i mosiężnymi okuciami i drewniane obudowy grzejników. Imponujące wrażenie robi wystrój holu głównego - sztukatorska dekoracja stropu, podpór i ścian, stanowiąca oprawę dla dużych lusterek, marmurowych kominków, otworów i punktów

świetlnych (dekoracja ramowa, rozety, figuralne i ornamentalne supraporty nad otworami drzwiowymi) oraz wystrój głównej sali jadalnej, z bogatą dekoracją sztukatorską stropu (dekoracja ramowa, stylizowany ornament roślinny, gryfy, rozety, ujmujące żyrandole) i ścian (pilastrowe i kolumnowe podziały architektoniczne, dekoracja ramowa, antresole z tralkowymi balustradami). W części pld., w kilku pokojach hotelowych zachowały się oryginalne szafy ściennie, zdobione drobnymi dekoracyjnymi motywami intarsjowanymi oraz proste wyposażenie umywalni, pochodzące z lat 40-tych XX w.

We wnętrzach Zakładu Przyrodoleczniczego zachował się przykład klasycyzującego wystroju wnętrz, charakterystycznego dla budowli III Rzeszy. Dekoracja sztukatorska holów, korytarzy i poczekalni nawiązuje bezpośrednio do antyku, prezentując płaskorzeźby stanowiące kopie fryzu partenńskiego oraz figury przedstawiające Asklepiosa i Hygeję. Antykizującą dekorację uzupełniają, umieszczone w supraportach drzwi inhalatorium, metalowe odlewy ze scenami mitologicznymi i alegorycznymi (Amor i Psyche, Personifikacja Ziemi, itp.). Do pierwotnego wyposażenia należą także mosiężne i szklane żyrandole i kinkiety oraz częściowo zachowana stolarka okienna i drzwiowa. W półkolistym ryzalicie patio wsch. znajduje się dawne ujęcie źródła Dąbrówka, w postaci ceramicznego naczynia w kształcie kielichowym, zdobionego plecionkowym ornamentem, o formach secesyjnych.

Pięknym wystrojem przyciąga kuracjuszy ciąg budowli zdrojowych: Pijalni Wód, Hali Spacerowej, pierwotnego domu zdrojowego, tzw. „Białej Sali” i Teatru Zdrojowego, gdzie godne uwagi są dekoracje sztukatorskie ścian i stropów, posadzki, witraże, stolarka okienna i drzwiowa. Szczególne wrażenie wywiera odrestaurowana w ostatnich latach sala widowiskowa teatru, z bogatą, złożoną sztukatorską o formach neobaroku i neorokoka.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Szczawno-Zdrój

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	ul. H. Sienkiewicza 1	maszyny i urządzenia stanowiące wyposażenie Zakładu Przyrodoleczniczego „Szczawno-Jedlina”	821/708/1-4 z dnia 10.07.1989 r.
2	ul. H. Sienkiewicza 1	aparaty inhalacyjne stanowiące wyposażenie Zakładu Przyrodoleczniczego „Szczawno-Jedlina”	823/710/1-2 z dnia 10.07.1989 r.
3	ul. H. Sienkiewicza 2	urządzenia stanowiące wyposażenie pralni uzdrowskiej „Szczawno-Jedlina”	824/711/1-2 z dnia 10.07.1989 r.
4	ul. H. Sienkiewicza 3	wiertarka górnowrzecionowa stanowiąca wyposażenie warsztatu mechanicznego „Szczawno-Jedlina”	822/709 z dnia 10.07.1989 r.
5	ul. H. Sienkiewicza 6	komplet mebli stanowiący wyposażenie apteki	825/740/460/1-4 z dnia 22.04.1991 r.
6	ul. Kolejowa	29 wagonów kolejowych na terenie nie użytkowanej stacji kolejowej (nie istnieją)	826/766/487/1-29 z dnia 22.03.1993 r. (trzy obiekty wykreślono z rejestru decyzją Ministra Kultury z dnia 07.07.1995 r.)
7	ul. T. Kościuszki 23	elementy wystroju wnętrza Hali Spacerowej: sgraffito alegoryczne, polichromia sklepienia	565/B/04/1-2 z dnia 20.02.2004 r.

		i płycin	
8	ul. T. Kościuszki 21	żyrandol w „Białej Sali” dawnego hotelu Kursaal	1335/B/06 z dnia 26.01.2006 r.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (prezydenta miasta, burmistrza) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków w mieście Szczawno-Zdrój została opracowana w czerwcu i lipcu 2012 r., następnie zaktualizowana w 2017 r. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3. Stan techniczny poszczególnych obiektów architektury ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany, ogólnie dobry. Czytelny jest pierwotny ruralistyczny układ wsi w typie ulicówki, włączonej w XIX w. w nowo powstające założenie urbanistyczne, typowe dla miejscowości kuracyjnych, z charakterystyczną dla nich infrastrukturą uzdrowiskową i kameralną zabudową pensjonatowo - willowo - hotelową. Najwięcej obiektów zabytkowych jest własnością prywatną i duża ich część znajduje się w zadowalającym stanie.

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w mieście Szczawno-Zdrój

LP.	MIJSCOWOŚĆ	RODZAJ OBIEKTU	OBIEKT/ZESPÓŁ	ULICA	NR
1	Szczawno Zdrój	kościół	kościół paraf. pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny	Kolejowa	18a
2	Szczawno Zdrój	cmentarz	cmentarz komunalny	Prusa	dz. nr 476
3	Szczawno Zdrój	kaplica	kaplica cmentarna	ul. Prusa, na cmentarzu komunalnym	dz. nr 476
4	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	zespół zabudowań zdrojowych	Kościuszki	19-23
5	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	teatr w zespole zabudowań zdrojowych	Kościuszki	19
6	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Hotel Zdrojowy "Kursaal", tzw. "Biała sala" w zespole zabudowań zdrojowych	Kościuszki	21
7	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	pijalnia wód mineralnych w zespole zabudowań zdrojowych	Kościuszki	23
8	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	hala spacerowa w zespole zabudowań zdrojowych	Kościuszki	23
9	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	muszla koncertowa w zespole zabudowań zdrojowych	Kościuszki	
10	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	altana tzw. mała pijalnia nad źródłem w zespole zabudowań zdrojowych, ob. kiosk	Kościuszki	
11	Szczawno Zdrój	park	Park Zdrojowy im. H. Wieniawskiego	ul. Okrężna, Narciarska	
12	Szczawno Zdrój	brama	brama do parku zdrojowego	Kościuszki	
13	Szczawno Zdrój	wieża	wieża widokowa Wzgórze Anny- w parku zdrojowym	ul. Zacisze, Park Zdrojowy	
14	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Zakład Kąpielowy "Łazienki Luizy", ob. Zakład Przyrodolecznicy	Sienkiewicza	1
15	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Zakład Przyrodolecznicy - pawilon I	Sienkiewicza	1
16	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	pralnia uzdrowiskowa	Sienkiewicza	2
17	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	kotłownia uzdrowiskowa z kominem	Sienkiewicza	2
18	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	pawilon laryngologiczny, klub kuracjusza, ob. restauracja "Legenda" w parku zdrojowym	Narciarska	1
19	Szczawno Zdrój	park	Park Szwedzki	Aleja Spacerowa	
20	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Sanatorium kolejowe, ob. sanatorium uzdrowiskowe "Azalia"	Ofiar Katynia	3
21	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	"Dom Nauczycielek", ob. Niepubliczny Zespół Szkół Specjalnych	Ogrodowa	5
22	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Mały Dwór Zdrojowy "Kleiner Brunerhof ob. sanatorium "Pionier"	Potockiego	4
23	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Wielki Dwór Zdrojowy, ob. laboratorium Balneologiczne w parku zdrojowym	Potockiego	5
24	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	Stare Łazienki, ob. dom mieszkalny	Zacisze	2
25	Szczawno Zdrój	uzdrowiskowe	maszynownia uzdrowiska, ob. restauracja	Zacisze	2a
26	Szczawno Zdrój	hotel	hotel zdrojowy: Grand Hotel, Schlesischer Hof, ob. Sanatorium "Dom Zdrojowy"	Kolejowa	14

27	Szczawno Zdrój	ogród	ogród z elementami kutego ogrodzenia	Kolejowa	14
28	Szczawno Zdrój	hotel	hotel, ob. Zespół Szkół Zawodowych	Kolejowa	2
29	Szczawno Zdrój	hotel	hotel "Pod Pruskim Orłem", ob. bud. mieszkalno-usługowy	Kościuszki	12
30	Szczawno Zdrój	hotel	oficina przy hotelu "Pod Pruskim Orłem", ob. przychodnia NFZ	Kościuszki	12
31	Szczawno Zdrój	hotel	hotel "Pod Słońcem", ob. sanatorium „Villa Kosmowski”	Kościuszki	18
32	Szczawno Zdrój	hotel	oficina hotelu "Pod Słońcem", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	18a
33	Szczawno Zdrój	hotel	oficina hotelu "Pod Słońcem", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	18b
34	Szczawno Zdrój	hotel	hotel Schwert, ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	28
35	Szczawno Zdrój	hotel	hotel z gospodą, ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	40
36	Szczawno Zdrój	hotel	hotel "Pod Koroną" (dom Hauptmanów), ob. sanatorium "Korona Piastowska"	Wojska Polskiego	1
37	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat, ob. dom mieszkalny	Boczna	6
38	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat, ob. dom mieszkalny	Boczna	8
39	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat, ob. Hotel Maria Helena	Kolejowa	1
40	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Pięć lip" , ob. budynek mieszkalno-usługowy	Kościuszki	2
41	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Hamburger Haus", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	3
42	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Dom Poczdamski", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	5
43	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Friedrichshof" , ob. dom mieszkalny	Kościuszki	6
44	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Westphalischer Hof", ob. dom mieszkalno-usługowy	Kościuszki	8
45	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Bayerische Hof", ob. Dom Turysty PTTK	Kościuszki	9
46	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Mailandischer Hof", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	10
47	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Premenaden Hof", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	11
48	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Badenser Hof", ob. bud, mieszkalno-usługowy	Kościuszki	13
49	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Złoty Lew", budynek usługowy	Kościuszki	15
50	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Saksoński Dwór", "Willa Zemplin", ob. Urząd Miejski	Kościuszki	17
51	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Posthof", ob. Siedziba Dyrekcji Uzdrawiska	Ratuszowa	1 i 2
52	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat "Kynast", ob. sanatorium dziecięce "Zuch"	Sienkiewicza	10
53	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat "Warszawski Dwór", ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	15
54	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat "Paderborner Hof", ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	20
55	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat "Germania", ob. dom mieszkalny	Słowackiego	1

56	Szczawno Zdrój	pensjonat	Dwór Idy, ob. pensjonat "Dworzysko"	Aleja Spacerowa	22
57	Szczawno Zdrój	pensjonat	dom mieszkalny w zespole "Dworzyska"	Aleja Spacerowa	24
58	Szczawno Zdrój	pensjonat	spichlerz w zespole "Dworzyska"	Aleja Spacerowa	24
59	Szczawno Zdrój	pensjonat	stajnia, ob. restauracja w zespole "Dworzyska"	Aleja Spacerowa	24
60	Szczawno Zdrój	pensjonat	stodoła I w zespole "Dworzyska"	Aleja Spacerowa	24
61	Szczawno Zdrój	pensjonat	stodoła II w zespole "Dworzyska"	Aleja Spacerowa	24
62	Szczawno Zdrój	pensjonat	pensjonat Dwór Elizy, ob. sanatorium "Młynarz"	Wojska Polskiego	3
63	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat, ob. Uzdrowski szpital Dziecięcy "Mieszko"	Wojska Polskiego	4
64	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat, ob. dom wczasowy "Dąbrówka"	Wojska Polskiego	5
65	Szczawno Zdrój	pensjonat	Pensjonat, ob. sanatorium "Anka"	Wojska Polskiego	6
66	Szczawno Zdrój	publiczne	Dom noclegowy kolejowy, ob. budynek mieszkalno-usługowy	Kolejowa	30
67	Szczawno Zdrój	publiczne	Dom gościnny, ob. dom mieszkalno-usługowy	Kościuszki	1
68	Szczawno Zdrój	publiczne	"Dom Wiedeński", ob. dom mieszkalny	Kościuszki	20
69	Szczawno Zdrój	publiczne	Budynek główny basenu z przebieralniami	Mickiewicza	5
70	Szczawno Zdrój	schronisko	schronisko "Słoneczna Polana"	Narciarska	2
71	Szczawno Zdrój	publiczne	Dom Gościnny, ob. sanatorium uzdrowskie "Azalia"	Ofiar Katynia	5
72	Szczawno Zdrój	publiczne	Dom Ludowy, ob. budynek usługowo-mieszkalny	Solicka	6
73	Szczawno Zdrój	szkoła	Szkoła ewangelicka, ob. Szkoła Podstawowa	Sienkiewicza	32
74	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa, ob. przedszkole	Ofiar Katynia	4
75	Szczawno Zdrój	publiczne	Budynek mieszkalno-gospod., ob. pensjonat "Bukowy Dworek"	Nizinna	4
76	Szczawno Zdrój	inne	stajnia z częścią mieszkalną, ob. hotel "Camelot"	Nizinna	2
77	Szczawno Zdrój	publiczne	remiza, ob. dom mieszkalny	Lipowa	28
78	Szczawno Zdrój	publiczne	pawilon usługowo-handlowy, ob. kiosk	Kościuszki	5b
79	Szczawno Zdrój	publiczne	pawilon handlowy	Kościuszki	5c
80	Szczawno Zdrój	publiczne	pawilon handlowy	Kościuszki	13a
81	Szczawno Zdrój	publiczne	pawilon handlowy	Sienkiewicza	5a
82	Szczawno Zdrój	publiczne	pawilon handlowy przy domu mieszkalnym	Solicka	6b
83	Szczawno Zdrój	publiczne	wieża widokowa, ob. dom mieszkalny	Topolowa	5
84	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	"Dwór Książęcy", ob. willa	Boczna	5
85	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Bohaterów Warszawy	2
86	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Bohaterów Warszawy	2a
87	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Bohaterów Warszawy	3
88	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Bohaterów Warszawy	5
89	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Bohaterów Warszawy	7
90	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Bohaterów Warszawy	9
91	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Bohaterów Warszawy	13

92	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa "Szarotka", ob. nieużytkowana	Bohaterów Warszawy	15
93	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Bohaterów Warszawy	20
94	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Chopina	1
95	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Chopina	16
96	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Skłodowskiej-Curie	1
97	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Skłodowskiej-Curie	8
98	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Skłodowskiej-Curie	10
99	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Graniczna	4
100	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	1
101	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	2
102	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	3
103	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	4
104	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	5
105	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	6
106	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	7
107	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	8
108	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	9
109	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	10
110	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. Hotel Joanna	Kasztanowa	11
111	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kasztanowa	12
112	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Klonowa	6
113	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Klonowa	8
114	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa "Carola"	Kopernika	1
115	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. dom wczasowy "Magnolia I"	Kopernika	2
116	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Kopernika	6
117	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Kopernika	8
118	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Kopernika	9
119	Szczawno Zdrój	inne	budynek gospodarczy zespolo willi	Kopernika	9
120	Szczawno Zdrój	publiczne	Pensjonat Bellevue, ob. dom mieszkalny	Kolejowa	3
121	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	4
122	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	5
123	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	6
124	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	7
125	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa, ob. bud. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gosp. Wodnej	Kolejowa	8
126	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. poczta	Kolejowa	9
127	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	10
128	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	11
129	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	12
130	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	13
131	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	15
132	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	16
133	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	17
134	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	19
135	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	20
136	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	20a
137	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	21
138	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	23
139	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	24

140	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	26
141	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Kolejowa	27
142	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Kolejowa	29
143	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom "Preusser Zepter", ob. mieszkalno-usługowy	Kościuszki	14
144	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom Torzewskich, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Kościuszki	16
145	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Krótką	1
146	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Krótką	2
147	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Krótką	3
148	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Krótką	5
149	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Lipowa	11
150	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	3 Maja	1
151	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	3 Maja	2
152	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	3 Maja	3
153	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	3 Maja	5 i 6
154	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	3 Maja	7 i 8
155	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	3 Maja	9 i 10
156	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	3 Maja	11 i 12
157	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	3 Maja	13
158	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	3 Maja	14
159	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	3 Maja	16
160	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	3 Maja	17 i 18
161	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	8
162	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	10
163	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	12
164	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Mickiewicza	18
165	Szczawno Zdrój	altana	altana	Mickiewicza	18
166	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	22
167	Szczawno Zdrój	inne	garaż w zespole willi	Mickiewicza	22
168	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	24
169	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	26
170	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	27
171	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Mickiewicza	28
172	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	30
173	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	budynek gospodarczy, ob. dom mieszkalny	Mickiewicza	30a
174	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa "Krokus", ob. dom mieszkalny	Mickiewicza	32
175	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Mickiewicza	33
176	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	34
177	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Mickiewicza	38
178	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	42
179	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Mickiewicza	44
180	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Mickiewicza	48
181	Szczawno Zdrój	gospodarczy	budynek gospodarczy I w zespole willi	Mickiewicza	48
182	Szczawno Zdrój	gospodarczy	budynek gospodarczy II w zespole willi	Mickiewicza	48
183	Szczawno Zdrój	brama	brama w zespole willi	Mickiewicza	48
184	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa, ob. dom mieszkalny	Ofiar Katynia	2

185	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Ofiar Katynia	6
186	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Ofiar Katynia	8
187	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Ogrodowa	1
188	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Ogrodowa	3
189	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny z częścią garażową	Pocztowa	16a
190	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Pocztowa	17a
191	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Prusa	1
192	Szczawno Zdrój	oficyna	oficyna mieszkalna	Ratuszowa	2a
193	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Ratuszowa	3
194	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Ratuszowa	4
195	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Ratuszowa	5
196	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalno-usługowy	Równoległa	1
197	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Równoległa	3
198	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Równoległa	7
199	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Równoległa	17
200	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom "Dachrodenshof", ob. szpital - sanatorium uzdrowiskowe "CIS"	Sienkiewicza	5
201	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy, apteka	Sienkiewicza	6
202	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Dwór Wilhelma, ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	7
203	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom "Żelazny Krzyż", ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	9
204	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Dom "Pod złotą kotwicą", ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	11
205	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom Borussia, ob. mieszkalny	Sienkiewicza	12
206	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom Kramerbad, ob. mieszkalny	Sienkiewicza	13
207	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	14
208	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	16
209	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	17
210	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	18
211	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	19
212	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	22
213	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Willa Parkowa, ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	26
214	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Marienhof, ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	27
215	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Dwór Berliński, ob. dom mieszkalny	Sienkiewicza	29
216	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	budynek gospodarczy w zespole	Sienkiewicza	29
217	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	30
218	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	31
219	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	34
220	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	37
221	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	39
222	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	39a
223	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	41
224	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	43
225	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	44
226	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Sienkiewicza	45
227	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	"Dom Leśny", ob. dom mieszkalny	Słowackiego	2
228	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom "pod koroną cesarską", ob. dom mieszkalny	Słowackiego	3
229	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa "Cecylia", ob. dom mieszkalny	Słowackiego	5

230	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Rendsburger Hof, ob. dom mieszkalny	Słowackiego	6
231	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowackiego	8
232	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowackiego	9 i 9a
233	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Dwór Gdański, ob. dom mieszkalny	Słowackiego	10
234	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowackiego	11
235	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Dwór Lipski, ob. dom mieszkalny	Słowackiego	13
236	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowackiego	14
237	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowackiego	15
238	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowackiego	21a
239	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowiańska	2
240	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Słowiańska	4
241	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowiańska	6
242	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Słowiańska	10
243	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Solicka	4
244	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Solicka	6b
245	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Solicka	9
246	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Solicka	11
247	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Solicka	13
248	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Solicka	16
249	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalno-usługowy	Solicka	22
250	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny, ob. pensjonat "Franciszek"	Aleja Spacerowa	1
251	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Aleja Spacerowa	2
252	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Aleja Spacerowa	3
253	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Aleja Spacerowa	4
254	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Aleja Spacerowa	23
255	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Wita Stwosza	1
256	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Wita Stwosza	2
257	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa	Wita Stwosza	3
258	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Wojska Polskiego	2
259	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	dom mieszkalny	Wolności pl.	1
260	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	willa "Jadzia"	Wolności pl.	2
261	Szczawno Zdrój	dom mieszkalny	Felsenhaus, ob. dom mieszkalny	Zacisze	1
262	Szczawno Zdrój	dworzec	budynek dworca PKP, ob. dom mieszkalny	Kolejowa	31
263	Szczawno Zdrój	dworzec	magazyn w zespole dworca PKP	Kolejowa	31
264	Szczawno Zdrój	przemysłowe	gazownia, ob. budynek gospodarczy I	Mickiewicza	3
265	Szczawno Zdrój	przemysłowe	gazownia, ob. budynek gospodarczy II	Mickiewicza	3
266	Szczawno Zdrój	przemysłowe	budynek techniczny I w zespole gazowni, ob. budynek gospodarczo-administracyjny	Mickiewicza	3
267	Szczawno Zdrój	przemysłowe	budynek techniczny II w zespole gazowni, ob. budynek administracyjny	Mickiewicza	3

268	Szczawno Zdrój	przemysłowe	kuźnia, ob. budynek mieszkalno-usługowy	Sienkiewicza	36
269	Szczawno Zdrój	inne	Obserwatorium Chełmiec, ob. wieża i restauracja	Góra Chełmiec	
270	Szczawno Zdrój		układ urbanistyczny miasta wykształcony przed II wojną światową, z zabudową sprzed tego czasu, wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/2576/682/Wł decyzją z dnia 08.12.1977		

* Obiekty oznaczone na kolor niebieski są wpisane do rejestru zabytków.

5.5. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Szczawno-Zdrój. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W obrębie stanowiska archeologicznego grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad czy cmentarzysk. Stanowią one podstawowe, a często wręcz jedyne źródło wiedzy o najdawniejszej przeszłości naszych ziem. Nawet dla późniejszych czasów, poczynając od średniowiecza, wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

W związku z licznymi zagrożeniami zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić

informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obszar miasta Szczawno-Zdrój został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą archeologiczne zdjęcie polski (AZP). Na terenie miasta Szczawno-Zdrój znajduje się 12 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych (Tabela nr 4) ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne na terenie miasta Szczawno-Zdrój

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER OBSZARU AZP	NUMER STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Szczawno-Zdrój	85-21	5	11
2	Szczawno-Zdrój	86-21	1	1
3	Szczawno-Zdrój	86-21	2	2
4	Szczawno-Zdrój	86-21	3	3
5	Szczawno-Zdrój	86-21	4	4
6	Szczawno-Zdrój	86-21	6	10
7	Szczawno-Zdrój	86-21	8	11
8	Szczawno-Zdrój	86-21	9	12
9	Szczawno-Zdrój	86-21	10	13
10	Szczawno-Zdrój	86-21	11	14
11	Szczawno-Zdrój	86-21	12	15
12	Szczawno-Zdrój	obszar obserwacji archeologicznej dla miejscowości o genezie średniowiecznej w granicach ścisłej ochrony konserwatorskiej		

5.6. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoją gminą i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Charakter krajobrazu kulturowego miasta Szczawno-Zdrój uwarunkowany został następującymi czynnikami:

- Położenie geograficzne i specyficzne bogactwa naturalne w postaci źródeł mineralnych o właściwościach leczniczych.
- Sąsiedztwo zamku Książ i wielowiekowe panowanie Hochbergów, którzy doprowadzili do opisanego i rozpoznania składu chemicznego i właściwości leczniczych wód mineralnych, wykorzystując je następnie do przekształcenia starej wsi tkackiej w znany, nowoczesny kurort uzdrowiskowy.
- Przejęcie infrastruktury uzdrowiskowej przez państwo niemieckie w latach 30-tych XX w. Wynikiem było upaństwowienie zakładu przyrodoleczniczego i budynków sanatoryjnych, stanowiących dotychczas własność Hochbergów. Wraz z przejęciem nieruchomości przystąpiono do przebudowy i modernizacji budowli i urządzeń uzdrowiskowych.
- II wojna światowa. Działania wojenne nie przyniosły wielkich zniszczeń. Następstwem wojny były natomiast zmiany ustrojowe i administracyjne. Miejscowość otrzymała prawa miejskie, ale została znacznie okrojona terytorialnie (utrata dawnej części Nieder Salzbrunn, dzisiejszego Szczawienka, na rzecz Wałbrzycha) i uzyskała nowe granice administracyjne. Nowy porządek powojenny skutkował wymianą ludności oraz zmianami własnościowymi obiektów.
- Przemiany ustrojowe w Polsce, zapoczątkowane w 1989 r. Ich konsekwencją stała się komunalizacja i prywatyzacja zabudowy uzdrowiskowej, pensjonatowej i mieszkalnej miasta, przywrócenie samodzielności decyzyjnej i kompetencji władzom samorządowym, przystąpienie do Wspólnoty Europejskiej, co otworzyło nowe możliwości finansowe i organizacyjne w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.6.1. Dziedzictwo materialne

1. Przestrzenne elementy i formy krajobrazu kulturowego

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny miasta znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą zarówno obszary o krajobrazie miejskim, jak i otwartym.

- **Układ urbanistyczny miasta**

Pierwotna wieś miała typowy układ ulicówki. Proces przekształcenia wsi Salzbrunn w znane europejskie uzdrowisko Bad Salzbrunn, nastąpił stosunkowo szybko, co umożliwiły zasoby finansowe, determinacja i operatywność właścicieli miejscowości, hrabiów a potem książąt Hochbergów Pszczyńskich. W 1817 r. wytyczono promenadę wokół ówczesnej wiejskiej karczmy, w jej miejscu wystawiono wkrótce pierwszy pensjonat z pijalnią mleka i apteką. W następnych latach przedłużono promenadę w kierunku neogotyckiej wieży Anny a nad potokiem wzniesiono kilka reprezentacyjnych domów zdrojowych. W latach 20-tych XIX w. było ich już kilkanaście, skupionych wokół utworzonego centrum zdrojowiska przy skrzyżowaniu obecnych ulic: T. Kościuszki i Wojska Polskiego. W 1830 r. w centrum kurortu wzniesiono pierwszą halę spacerową a przy niej budynek pijalni wód mineralnych. Jednocześnie zaczęły powstawać nowe ulice i place, które intensywnie zabudowywano zabudową pensjonatowo - willową, powiększając obszar miejscowości w kierunku zachodnim. W latach 30-tych XIX w. powiększono również istniejący wcześniej park zdrojowy, przekształcając jego układ, zgodnie z panującą modą w założenie naturalistyczne, w typie parku angielskiego. Lata 40-te XIX w. to okres rozprzestrzeniania się miejscowości w kierunku półn. - zach. Wtedy powstał zespół zabudowań w typie tyrolskim, zw. Ida Hof, przy którym prowadzono hodowlę krów i osłów oraz produkcję mleka i żętycy dla celów leczniczych. Lata 70-te XIX w. zaowocowały powstaniem zabudowy dworca kolejowego, co przyczyniło się jeszcze bardziej do popularyzacji kurortu. Początek XX w. zaznaczył się w układzie urbanistycznym uzdrowiska powstaniem nowego okazałego hotelu zdrojowego, zw. Schlesische Hof (ob. Dom Zdrojowy, ul. Kościuszki 14), w ówczesnym czasie największej tego typu budowli na Śląsku. W tym samym czasie powstał Park Szwedzki i nowe kwartały zabudowy pensjonatowej i willowej (ulice: Bohaterów Warszawy, Słowiańska, Curie-Skłodowskiej, itd.). Układ urbanistyczny miejscowości został uzupełniony w latach 20-tych i 30-tych XX w. nowymi obszarami zabudowy willowej i pensjonatowej (ulice: Krótka, Graniczna, Mickiewicza), z niewielkimi terenami zabudowy mieszkaniowej (Pl. 3 Maja). W takim stanie układ urbanistyczny Szczawna przetrwał do czasów współczesnych.

- **Parki**

Nieodłącznym elementem zespołów uzdrowiskowych są parki. Park Zdrojowy im. H. Wieniawskiego, zlokalizowany na wsch. od ciągu budynków zdrojowych, na zach. i półd. stoku góry Stróżek. Pierwotnie zaledwie 3-ha, w 2 poł. XIX w. został powiększony i przekształcony w rozległe założenie krajobrazowo - naturalistyczne. W granicach parku znalazło się również pole golfowe i obiekty architektoniczne: Hala Płukań, Budynek Klubu Golfowego, Muszla

Koncertowa, Wieża Anny. Park przecinają wijące się alejki, z których najstarsza, aleja lipowa, biegnie równoległe do ciągu budynków zdrojowych. Atutem parku jest urozmaicona rzeźba terenu i bogactwo roślinności, zarówno egzotycznej, jak i rodzimej, liczne są okazy rododendronów i azalii, w pobliżu dawnej Hali Płukań znajduje się ogród różany.

Drugim parkiem na terenie miasta jest Park Szwedzki, został założony w zach. części zdrojowiska, na terenie rozległych łąk z niewielkim centralnym wzniesieniem i dwoma stawami w części wsch. Nad stawami usytuowano pensjonat Schwedenhof, od którego pochodzi nazwa parku. Park - pierwotnie założenie krajobrazowo - naturalistyczne, ewoluował na pocz. XX w. w park miejski. Spowodowało to powstanie gęstej sieci ścieżek spacerowych, które w miarę równomiernie pokryły cały teren. Rozbudowany również został układ wodny. W części przekształconej występują bardzo cenne gatunki obce takie jak: cypryśnik błotny, skrzydłorzech kaukaski, modrzewnik chiński, miłorząb dwuklapowy, jodła grecka. Park Szwedzki objęty został ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków.

- **Cmentarze**

Na terenie miasta znajduje się jeden cmentarz. Jest to cmentarz komunalny usytuowany na wzgórzu przy ul. Bolesława Prusa. Niewiele wiadomo o historii cmentarza i o okresie kiedy powstał. Jedyne odniesienie może stanowić kaplica cmentarna z 1817 r. Na cmentarzu zachowało się też niewiele nagrobków mogących zaświadczyć o wieku nekropolii. Na jednym z najstarszych nagrobków trudno dziś nawet dostrzec jakąkolwiek inskrypcję. W ostatnich latach kaplica cmentarna została odnowiona a teren cmentarza poszerzono. Cmentarz zajmuje powierzchnię ok. 3 ha.

Na terenie miasta istniał cmentarz żydowski, założony w XIX w. Po zniszczonym w czasie wojny cmentarzu nie pozostał żaden ślad. Kirkut miał powierzchnię 0,25 ha. W oparciu o dostępne plany udało się ustalić lokalizację dawnego cmentarza żydowskiego. W chwili obecnej w jego miejscu znajdują się część cmentarza komunalnego Szczawna-Zdroju.

2. Budownictwo i architektura

- **Obiekty sakralne**

Architektura sakralna jest reprezentowana tylko przez dwa obiekty: kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP z 1938 r. i kaplicę cmentarną z 1817 r. Obie budowle o skromnej, nie wyróżniającej się architekturze. Kościół wzniesiono wg projektu architekta Alfonsa Weigera w Kressbronn. Konsekracja kościoła nastąpiła w 1937 r. Kościół jest budowlą jednonawową, z wieżą. Świątynia została powiększona w latach 2001 - 2003. Mała, kubiczna kaplica cmentarna, nakryta wysokim czterospadowym dachem, wyróżnia się zgrabną ośmioboczną sygnaturką z baniastym hełmem.

- **Budowle uzdrowiskowe**

Centrum zdrojowiska stanowi charakterystyczny zespół malowniczej zabudowy zdrojowej, tworzącej ciąg zróżnicowanych stylowo budynków wsch. pierzei promenady (ul. T. Kościuszki). Wśród nich widoczne są klasycystyczne budynki teatru, dawnego Kursaalu i Domu Wiedeńskiego - murowane, otynkowane, z klasycystycznym detalem architektonicznym w postaci podziałów pilastrowych, belkowań trójkątnych szczytów,

profilowanych obramowań otworów, wybudowane w latach 1822 - 1850. W zakończeniu ciągu, od pn. pojawiają się dwa, odmienne stylowo, wzniesione w 1894 r., eklektyczno - secesyjne budynki pijalni i hali spacerowej – drewniano murowane, o urozmaiconych bryłach i ażurowej dekoracji ciesielskiej, z zastosowaną w dekoracji elewacji różnobarwną cegłą glazurowaną.

Wśród budynków sanatoryjnych na szczególną uwagę zasługuje Schlesische Hof, dzisiejszy Hotel Zdrojowy, wybudowany z inicjatywy Hochbergów, w latach 1908 - 1911, potężny hotel uzdrowiskowy, ówczesnie największy tego typu obiekt na Śląsku. Monumentalną budowlę cechuje rozłożysta bryła, złożona z wydłużonego korpusu, na zakończeniach którego prostopadłe skrzydła, oś symetrii kompozycji podkreślają ryzality frontowy i tylny. Całość przypomina barokowe założenia pałacowe typu *entre court et jardin*. We wnętrzach zachowany częściowo oryginalny wystrój, z imponującym owalnym salonem ogrodowym.

- **Pensjonaty i wille**

Bogactwo zabudowy pensjonatowej i willowej przejawia się zarówno w ilości obiektów, jak i w ilości i różnorodności form architektonicznych. Tego typu architektura, z założenia malownicza i naznaczona piętnem indywidualizmu, fascynuje różnorodnością stylową i mnogością detalu. W Szczawnie-Zdroju możemy odnaleźć budynki eklektyczne, w których zastosowano elementy prawie wszystkich epok stylowych, secesyjne, a także obiekty prezentujące modernizm w różnych jego odmianach. Poszczególne zabytki prezentują również bogactwo rozwiązań konstrukcyjnych, mamy budynki drewniane o różnej konstrukcji ścian (zrębowa, ryglowa), murowane (kamień, cegła, tynkowane lub nie) oraz w konstrukcji mieszanej.

Warto tu wspomnieć o Szwajcarce *Ida-Hof*, ob. Hotel Dworzysko. Budynek w stylu alpejskim, tzw. „szwajcarka”, zbudowany w 1844 r. wg proj. J.F. Raabego. Główny element zespołu gospodarczego związanego z produkcją żętycy do celów uzdrowiskowych. Funkcjonował jako schronisko a nazwany został na cześć hrabiny *Idy von Hochberg*, inicjatorce budowy zespołu. Gospodarstwo zostało zlokalizowane na płn. - zach. od uzdrowiska i było najpopularniejszym celem wycieczek kuracjuszy. W zagrodzie obok schroniska prowadzono hodowlę kóz i osłów, które były dodatkową atrakcją i dostarczały mleka do produkcji serwatki i żętycy.¹

---

¹ Źródło: PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI UZDROWISKOWEJ GMINY MIEJSKIEJ SZCZAWNO-ZDRÓJ NA LATA 2012-2015, Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA Al. Kasztanowa 31

5.6.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które przez wspólnotę, grupę lub jednostki, są uznane za część własnego dziedzictwa. Jest to rodzaj dziedzictwa przekazywanego z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzanego przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie miasta Szczawno Zdrój nie została naukowo opracowana.

Dolny Śląsk, jako terytorium pogranicza, jest miejscem egzystencji różnych narodów, grup etnicznych i religii. Od poł. XVI w. do 1947 r. pozostawał poza strukturami państwa polskiego, zaś w latach 1945 - 1947 nastąpiła całkowita wymiana ludności na odmienną kulturowo. Niemieckie dziedzictwo na wiele dziesięcioleci stało się dziedzictwem obcym. Dopiero w latach 80-tych XX w. rozpoczęło jego osvajanie. Obecnie następuje jego odkrywanie i akceptacja wielokulturowości, co czytelne jest w ideach i działalności licznie powstających organizacji pozarządowych działających w obszarze kultury, edukacji, dziedzictwa kulturowego, ochrony środowiska czy turystyki. Ten odwrót od nacjonalistycznego wartościowania (dziedzictwo polskie, czeskie, niemieckie) na rzecz ujęć wspólnotowych jest pozytywnym aspektem dzisiejszych postaw Dolnoślązaków, w tym mieszkańców Szczawna Zdroju.

Powojenni emigranci, materialnie wykorzeni z utraconych przez Polskę Kresów czy innych terenów Rzeczypospolitej, przywieźli tu swoją mentalność, zasoby niematerialne, próbując odtworzyć dawny układ społeczny. Z czasem wszystko uległo przeobrażeniu, jedne elementy zapożyczano od sąsiadów, innych się wyzbywano. Choćby gwary osadników, które nawarstwiały się i mieszały ze sobą, prowadząc do integracji językowej. Podobnie zwyczaje i obrzędy. W Szczawnie, podobnie jak na terenie całego Dolnego Śląska, kultywowana jest tradycja i obrzędowość katolicka, objawiająca się uczestnictwem w świętach roku liturgicznego (np.: Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie), zwyczaju pielgrzymkowym do sanktuariów czy w dbałości o miejsca kultu. Podobnie jak na terenie całego kraju.

Jednak dla Szczawna Zdroju ogromne znaczenie miało zachowane dziedzictwo materialne uzdrowiska, jego niezniszczona działaniami wojennymi infrastruktura. Pozwoliło to na szybkie wznowienie działalności (1946 r.) pod nazwą Solca Zdroju. Miasto cieszyło się ogromną popularnością. Przyjeżdżali tu kuracjusze z całej Polski, wśród nich luminarze kultury i sztuki oraz osobistości życia społecznego i politycznego. Przez lata miasto stało się najbardziej ekskluzywną dzielnicą aglomeracji wałbrzyskiej, o charakterze ogólnoeuropejskim. W powojennym kotle różnorodności, nałożonym na zachowane

dziedzictwo materialne uzdrowiska, ukształtowało się społeczeństwo kosmopolityczne, otwarte na świat i ludzi.

Ważnym elementem niematerialnego dziedzictwa miasta są osobistości, które tutaj gościły. Wśród najbardziej znanych Polaków są to: Ludwik Zammenhof - lekarz i poliglota, twórca esperanta, Karol Godula - przemysłowiec z Górnego Śląska, Karol Brodziński - literat, Barbara Dąbrowska - wdowa po twórcy Legionów polskich we Włoszech, Hipolit Cegielski przemysłowiec i działacz społeczno-kulturalny z Wielkopolski, wieszcz polski Zygmunt Krasiński, Józef Korzeniowski - pisarz i pedagog i wielu innych. Także Henryk Wieniawski - wybitny skrzypek i kompozytor, który przebywał w Szczawnie latach 1855 i 1857. Jego koncerty były w uzdrowisku wielką atrakcją. Na pamiątkę tego pobytu, co roku w czerwcu, odbywa się w Szczawnie Międzynarodowy Festiwal Wieniawskiego, imieniem muzyka nazwano Teatr Zdrojowy, ponadto postać upamiętniono tablicą umieszczoną w sąsiedztwie domu kuracjusza.

W 1966 r. na ścianie budynku Zakładu Przyrodoleczniczego umieszczono tablicę pamiątkową z listą znanych osób korzystających z sanatoryjnego leczenia w Szczawnie Zdroju.

Kolejną ważną dla niematerialnego dziedzictwa miasta jest osoba niemieckiego pisarza i dramaturga, laureata Nagrody Nobla (1912 r.) - Gerharta Hauptmanna, który urodził się tu w 1862 r. Jego ojciec był właścicielem pensjonatu „Preussische Krone” (ob. Korona Piastowska). Imieniem Hauptmanna nazwano plac w centrum uzdrowiska między pijalnia wód a Koroną Piastowską, na budynku znajduje się tablica pamiątkowa.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można

podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 5), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w mieście Szczawno-Zdrój. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

W nr Tabeli 5 znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo miasta tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

SILNE STRONY MIASTA SZCZAWNO-ZDRÓJ	SŁABE STRONY MIASTA SZCZAWNO-ZDRÓJ
<ul style="list-style-type: none"> • otwartość i przychylność władz samorządowych; • dogodne położenie miasta, w bliskiej odległości do granicy z Czechami i Niemcami; • sąsiedztwo dużej aglomeracji wałbrzyskiej; • rozwinięta tradycyjna funkcja uzdrowiskowa z istniejącymi ośrodkami sanatoryjnymi i uzdrowiskowymi; • środowisko przyrodnicze miasta sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; • dobrze rozwinięte zaplecze turystyczne i gastronomiczne wraz z aktywnie działającą informacją turystyczną; • występujące formy prawne ochrony przyrody; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój miasta; • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków; • nie docenianie własnego potencjału miasta w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego; • znikoma edukacja na temat ochrony dziedzictwa kulturowego; • mało skuteczna promocja dziedzictwa kulturowego regionu; • niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego; • negatywny wizerunek gminy ukształtowany w przeszłości jako sąsiedztwo ośrodka przemysłu węglowego;

<ul style="list-style-type: none"> • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy; • bogata i ciekawa historia gminy; • zachowane obiekty kompleksu zdrojowego o wysokiej wartości kulturowej; • oznakowane piesze i rowerowe szlaki turystyczne (Szlak Niebieski, Szlak Żółty, Szlak Ułanów Legii Nadwiślańskiej, Szlak zamków piastowskich); • aktywnie działające stowarzyszenia i instytucje kultury: Teatr Zdrojowy im. Henryka Wieniawskiego, Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Towarzystwo Miłośników Szczawna-Zdroju, „Kocham Szczawno-Zdrój”, Stowarzyszenie „Ocalić Pogórze Chełmca”, Fundacja Wspierania Kultury Ogrody. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczająca ilość parkingów i miejsc postojowych; • niewystarczające oznakowanie i zagospodarowanie istniejących tras turystycznych; • niedrożny układ komunikacyjny miasta.
--	---

SZANSE MIASTA SZCZAWNO-ZDRÓJ	ZAGROŻENIA MIASTA SZCZAWNO-ZDRÓJ
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak skutecznej egzekucji prawa; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego; • nieuwzględnianie charakteru regionalnej architektury w nowych inwestycjach;

<ul style="list-style-type: none"> • wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu; • duże zainteresowanie regionalizmem na świecie; • wzrost kulturalnych aspiracji ludności; • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • rozwinięcie bazy agroturystycznej, powstanie nowych miejsc pracy; • zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; • wypromowanie wizerunku gminy jako terenu posiadającego wyrazistą tożsamość kulturową. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • zerwanie ciągłości kulturowej - zmiana systemu wartości pomiędzy pokoleniami; • funkcje przemysłowe sąsiednich gmin - konfliktogenne z funkcjami turystycznymi i uzdrowiskowymi Szczawna-Zdroju; • degradacja krajobrazu kulturowego w wyniku presji urbanistycznej; • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym.
--	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój

Gminny program opieki nad zabytkami miasta Szczawno-Zdrój służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego oraz ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta zostały opracowane trzy priorytety, (Tabela nr 6, 7, 8). Wyznaczone priorytety są zgodne z założeniami programowymi z Programu opracowanego na lata 2012 - 2015 w celu zapewnienia ciągłości działań w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami. Do realizacji priorytetów wyznaczono

kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom miasta właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji Programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6, 7 i 8.

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako jeden z głównych czynników rozwoju społeczno - gospodarczego miasta.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego miasta na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów miasta oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, ilość turystów odwiedzających poszczególne obiekty/atrakcje
	Oznaczenie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody w terenie (wraz z umieszczeniem tablic zawierających historię obiektu).	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	Promowanie istniejących wartości krajobrazowych miasta oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego. Poprzez dążenie do zachowania i odtworzenia historycznego układu przestrzennego i układu zieleni oraz przeprowadzenia zabiegów pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych.	Ilość działań promujących
	Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych dokumentów miejskich o charakterze strategicznym (planów miejscowych, strategii, programów).	Ilość zweryfikowanych dokumentów
Rozszerzenie zasobów	Umieszczenie na stronie internetowej miasta spisu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Ilość odsłon na stronie www

prawnych form ochrony zabytków.	oraz Gminnego programu opieki nad zabytkami.	
	Przyjęcie zarządzeniem gminnej ewidencji zabytków.	Czy GEZ został przyjęty
	Bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji gez, ilość obiektów wyłączonych z gez
	Przyjęcie przez Radę Miejską Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	Czy Program został przyjęty, ilość przeprowadzonych kontroli z realizacji
	Opracowanie oraz okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano plan, czy plan aktualizowano
	Ujęcie w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapisów o ochronie zabytków i obszarów kulturowych.	Ilość zagadnień związanych z zabytkami ujętych w mpzp
	Inwentaryzacja zabytkowych obiektów małej architektury (np. kapliczek).	Ilość zinwentaryzowanych obiektów
	Systematyczne zbieranie informacji od właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków, dotyczących przeprowadzonych remontów.	Ilość zebranych informacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność miasta oraz dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością miasta: 1. Planowane są prace przy następujących obiektach znajdujących się w zabytkowym układzie urbanistycznym: - remont ulic: Chopina, Mickiewicza, Sienkiewicza, - remont nawierzchni ulic: Topolowej, Wczasowej, Słonecznej, Jesionowej, Ogrodowej, Słowiańskiej, Skłodowskiej-Curie, Klonowej, Kopernika, - remont chodników na ulicach: Topolowej, Ogrodowej, Jesionowej, Słonecznej, Klonowej,	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ilość wydanych środków, ilość zaplanowanych zadań

	<p>Bukowej, Bocznej, Granicznej,</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowa kanalizacji deszczowej na ulicy Krótkiej. <p>2. Planowane zadania w budynkach administrowanych przez Gminę znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w obszarze zabytkowego układu urbanistycznego miasta:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ul. Chopina 16 - docieplenie/remont elewacji budynku - 250 000 zł, - ul. Kolejowa 13 - drenaż i remont/docieplenie elewacji budynku - 290 000 zł, - ul. Kolejowa 15 - docieplenie/remont elewacji budynku - 250 000 zł, - ul. Kolejowa 19 - wymiana pokrycia dachowego budynku i przemurowanie kominów - 220 000 zł, - ul. Kolejowa 21 - wymiana pokrycia dachowego budynku - 200 000 zł, - ul. Kopernika 4 - docieplenie/remont elewacji budynku - 190 000 zł, - ul. Kościuszki 13 - docieplenie/remont elewacji budynku - 180 000 zł, - ul. Ogrodowa 2 - docieplenie/remont elewacji budynku - 120 000 zł, - ul. Okrężna 3 - docieplenie/remont elewacji budynku - 140 000 zł, - ul. Okrężna 5 - docieplenie/remont elewacji budynku - 130 000 zł, - ul. Potockiego 5 - docieplenie budynku - 250 000 zł, - ul. Prusa 1 - drenaż budynku - 60 000 zł, - ul. Równoległa 3 - odwodnienie budynku - 100 000 zł, - ul. Równoległa 8a - odwodnienie budynku - 50 000 zł, - ul. Równoległa 11 - docieplenie elewacji budynku - 130 000 zł, - ul. Równoległa 12 - wymiana pokrycia dachowego budynku - 70 000 zł, - ul. Równoległa 16 - docieplenie budynku - 230 000 zł, - ul. Sienkiewicza 17- docieplenie/remont elewacji 	
--	---	--

	<p>budynku - 190 000 zł, - ul. Sienkiewicza 19 - docieplenie/remont elewacji budynku - 200 000 zł, - ul. Sienkiewicza 25 - docieplenie/remont elewacji budynku - 120 000 zł, - ul. Sienkiewicza 30 - docieplenie/remont elewacji budynku - 160 000 zł, - ul. Sienkiewicza 34 - docieplenie/remont elewacji budynku - 160 000 zł, - ul. Sienkiewicza 45 - drenaż i remont/docieplenie budynku - 290 000 zł, - ul. Słowackiego 1 - docieplenie/remont elewacji budynku - 280 000 zł, - ul. Słowackiego 2 - docieplenie budynku -140 000 zł, - ul. Słowackiego 5 - docieplenie/remont elewacji budynku - 240 000 zł, - ul. Słowackiego 9 - docieplenie/remont elewacji budynku - 160 000 zł, - ul. Słowackiego 9a - wymiana pokrycia dachowego budynku - 110 000 zł, - ul. Słowackiego 10 - wymiana pokrycia dachowego budynku - 280 000 zł, przebudowa dachu ganku budynku - 15 000 zł, - ul. Słowackiego 11 - odwodnienie i remont/docieplenie elewacji budynku - 160 000 zł, - ul. Słowackiego 26 - wymiana pokrycia dachowego budynku - 60 000 zł, - ul. Solicka 2 - docieplenie/remont elewacji budynku - 140 000 zł, - ul. Solicka 4 - docieplenie/remont elewacji budynku - 250 000 zł, - ul. Solicka 7 - remont dachu budynku - 80 000 zł, - ul. Solicka 15 - remont dachu budynku - 100 000 zł, - ul. Solicka 17 - docieplenie/remont elewacji budynku - 90 000 zł, - ul. Wojska Polskiego 2 - wymiana pokrycia dachowego i remont/docieplenie elewacji budynku - 240 000 zł,</p>	
--	---	--

	<p>3. Rewitalizacja obiektów zabytkowych położonych w Parku Zdrojowym im. Henryka Wieniawskiego - w 2016 r. zlecono opracowanie dokumentacji na rewitalizację Wieży „Anna”, Muszli koncertowej oraz remontu i przebudowy wejścia i foyer Teatru Zdrojowego im H. Wieniawskiego - kwota 78 000 zł,</p> <p>4. Rewitalizacja kaplicy cmentarnej w 2016 r. zlecono opracowanie koncepcji i dokumentacji projektowej na remont kaplicy. Koszt ok 11 tys. zł.</p> <p>5. Zmiana sposobu użytkowania budynku gospodarczego przy ul. Sienkiewicza 28a na budynek z siedmioma lokalami socjalnymi. Realizacja 2016 r. koszt 535.557,98 zł dofinansowanie ok 220 000 zł do 40 % kosztów przedsięwzięcia.</p> <p>6. W 2016 r. zlecono opracowanie dokumentacji projektowej przebudowy budynku Miejskiej Biblioteki Publicznej przy ul. Wojska Polskiego 4A - koszt 34 000 zł</p> <p>5. Adaptacja pomieszczeń i zakup wyposażenia na utworzenie Dziennego Domu Senior Wigor przy ul. Kościuszki 19 a. Realizacja 2015 r. - koszt 335 000 zł dofinansowanie 250 000 zł ze środków MPiPS w ramach Programu Wieloletniego „Senior-Wigor”.</p>	
	<p>Przebudowa ciągów komunikacyjnych dla następujących obszarów:</p> <p>1. Przebudowa ciągu komunikacyjnego łączącego uzdrowską część Szczawna-Zdroju z drogami wojewódzkimi nr 375 i 376 - etap I, remont ulicy Mickiewicza. W dniu 15.06.2016 r. gmina podpisała umowę z wykonawcą na wykonanie w/w zadania na kwotę 1.864.193,94 zł brutto. Dotacja z DSDiK 500 000 zł,</p> <p>2. Przebudowa ciągu komunikacyjnego łączącego uzdrowską część Szczawna-Zdroju z drogami wojewódzkimi nr 375 i 376 - etap I, przebudowa ulicy Ułanów Nadwiślańskich. W dniu 15.06.2016 r. gmina podpisała umowę z wykonawcą na wykonanie w/w zadania 1.400.969,27 zł brutto. Zakończenie prac wg umów to 30.11.2016 r.</p>	<p>Czy dokonano przebudowy, czy prace zostały zrealizowane w terminie, wartość inwestycji</p>

	Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność miasta, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remonty/konserwacje
	Określenie zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, niebędącym własnością miasta.	Czy opracowano i przyjęto uchwałę
	Systematyczne dbanie o stan zachowania drzew rosnących w zabytkowym Parku Szwedzkim oraz na obszarze układu urbanistycznego, poprzez pielęgnację i wycinkę drzew. Przeznaczona kwota - 125 000 zł na każdy rok obowiązywania Programu, łącznie 500 000 zł.	Jakie prace zostały wykonane, ilość poniesionych środków
	Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).	Ilość działań, ilość obiektów, gdzie niezbędne jest zabezpieczenie, ilość wandalizmów
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego dla przedsięwzięć gminnych.	Ilość pozyskanych środków
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.	Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Urzędu Miejskiego zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń.	Ilość przeprowadzonych szkoleń
	Opracowywanie ofert prac sezonowych dla bezrobotnych mieszkańców miasta przy bieżących pracach pielęgnacyjnych i porządkowych prowadzonych na terenie strefy ochrony zabytkowych układów zieleni.	Ilość sporządzonych ofert, ilość zatrudnionych osób, ilość przeprowadzonych prac
	Współpraca z Urzędem Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną.	Ilość przeprowadzonych prac porządkowych, ilość osób

		zatrudnionych
	Prowadzenie prac porządkowych j. w. w formie wolontariatu.	Ilość sporządzonych ofert, ilość zatrudnionych osób, ilość przeprowadzonych prac

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Wyznaczenie tras turystycznych i dydaktycznych (pieszych i rowerowych) wykorzystujących walory miasta.	Organizacja konkursu na pomysł na trasę dydaktyczną.	Ilość zorganizowanych konkursów, ilość nowych tras
	Wyznaczenie ścieżek dydaktycznych uwzględniających walory przyrodnicze i krajobrazowe: 1. Wyznaczenie ścieżki edukacyjno - ekologicznej w Parku Szwedzkim. Kosztorys inwestorski: 331 107,71 zł Dofinansowanie z WFOŚiGW: 199 840, - zł. Planowana realizacja 2016-2017 r.	Czy wyznaczono ścieżki, ilość uwzględnionych informacji
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Czy opracowano nowe szlaki
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	Wyznaczenie osoby w Urzędzie Miasta odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z opieką nad zabytkami.	Czy wyznaczono osobę odpowiedzialną za zabytki
	Korelowanie zapisów gminnej ewidencji zabytków z zapisami w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy.	Czy zapisy były porównywane, czy są zgodne
	Współpraca z policją, służbami konserwatorskimi i służbami celnymi w sprawie kradzieży i nielegalnego wywozu obiektów zabytkowych za granicę oraz ochrony p/poż. (szkolenie nt. zabezpieczania obiektów zabytkowych).	Ilość podjętych wspólnych działań, ilość działań zapobiegawczych
	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania	Możliwości pozyskania środków finansowych, ilość osób

	związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	zainteresowanych, ilość przekazanych informacji
	Zlecenie i dofinansowywanie prac studialnych i dokumentacyjnych dotyczących obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego regionu, współpraca w tym zakresie ze służbami konserwatorskim.	Czy zlecono prace, wysokość dofinansowań

Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr III

PRIORYTET III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozbudzenie i pogłębienie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych miasta.	Dążenie do organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych.	Ilość zorganizowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Organizowanie wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków.	Ilość zorganizowanych wydarzeń
	Propagowanie wśród mieszkańców prowadzenia działalności agroturystycznej połączonej ze zwiedzaniem regionu.	Ilość osób odwiedzających region miasta, ilość działalności agroturystycznej na terenie miasta
	Upowszechnianie informacji na temat dobrych praktyk konserwatorskich.	Ilość zamieszczonych/przekazanych informacji, ilość osób zainteresowanych
	Coroczne opracowanie kompleksowego programu imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych na terenie miasta.	Ilość zaplanowanych imprez, ilość zorganizowanych imprez
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym miasta.	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Ilość ogłoszonych informacji, ilość osób odwiedzających stronę internetową
	Stworzenie „vademecum” poświęconego zabytkom dla właścicieli obiektów zabytkowych dotyczącego prac i obowiązków, gdzie zostaną określone także	Ilość wydanych vademecum, ilość osób

	warunki współpracy z właścicielami.	zainteresowanych vademecum, ilość pobrań vademecum na stronie
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	Ilość podjętych działań
	Współpraca z uczelniami wyższymi polegająca na wprowadzeniu problematyki środowiska kulturowego gminy do tematów prac dyplomowych.	Czy podjęto współpracę z uczelniami, ilość wspólnych działań
	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego miasta.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów.	Czy podjęto współpracę z instytucjami, ilość nowych oznakowań
	Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ilość wydanych środków
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Ilość zdarzeń, ilość ogłoszonych informacji, ilość osób zainteresowanych

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością miasta;
  - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
  - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
  - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
  - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
  - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
  - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
  - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
  - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
  - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- instrumenty finansowe:
  - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;
  - udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy zabytkach;
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
  - ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r.;
  - ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991 r.;
  - ustawa o podatku od spadku i darowizn z dnia 28 lipca 1983 r.;
  - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnych w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).
- instrumenty społeczne:
  - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Szczawno-Zdrój;
  - edukacja kulturowa;
  - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
  - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta;
  - współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- instrumenty koordynacji:
  - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
  - prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;
  - współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
  - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- instrumenty kontrolne:
  - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
  - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta;
  - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
  - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
  - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji programu.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygosparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów Gminnego programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- Źródła krajowe:
  - dotacje Ministra Kultury;
  - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
  - dotacje wojewódzkie i powiatowe;
  - dotacje gminne;
  - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
  - Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
  - Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
  - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
  - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
  - fundusze od fundacji.
- Źródła zagraniczne:
  - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
  - źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
  - źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2015 poz. 1789).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane

w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Środki Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - Wojewódzki Konserwator Zabytków, działając na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez wojewodę, pozostających w jego dyspozycji. W odróżnieniu od możliwości dofinansowania prac lub robót przy zabytkach przez samorząd gminny bądź wojewódzki, Wojewódzki Konserwator Zabytków, podobnie jak Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, udziela dotacji nie tylko na pokrycie kosztów wykonania planowanych prac w roku udzielenia dotacji, lecz też dofinansowuje prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja). Z wnioskiem o udzielenie finansowania może wystąpić każdy podmiot, mający tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. O refundację może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót przy zabytku określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ze środków dotacji można dofinansować wykonanie prac lub robót budowlanych, które mieszczą się w katalogu wskazanym w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, co do zasady do 50% wartości inwestycji, w szczególnie uzasadnionych przypadkach - do 100% (analogicznie jak w Programie MKiDN „Dziedzictwo kulturowe”, Priorytet „Ochrona zabytków”). Środki będące w dyspozycji Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynoszą około 500 000 zł, a przyznawane dofinansowania są głównie na przedsięwzięcia konserwacji zabytków ruchomych.

Wsparciem gospodarzy obiektów zabytkowych jest także konkurs o „Laur Konserwatorski”, organizowany corocznie przez Stowarzyszenie Konserwatorskie we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody oraz Marszałka Województwa. Celem konkursu jest wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich, cechujących się wysoką jakością,

prawidłowością działań przy zabytku, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie mu świetności, utrwalenie wartości znaczenia oraz promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytku, adaptacji i dbałości o jego właściwe utrzymanie i zagospodarowanie, uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

- **Dotacje wojewódzkie**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Środki Województwa Dolnośląskiego - Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wniosków. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego, zmieniona uchwałą XVIII/466/16 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 stycznia 2016 r.

Ponadto na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (t. j. Dz. U. z 2015, poz. 1392) i art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1118, ze zm.) samorząd województwa dolnośląskiego corocznie ogłasza Otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. Celem konkursu ofert jest wyłonienie i wsparcie projektów dotyczących realizacji zadań publicznych Województwa Dolnośląskiego z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji. W ramach konkursu przewiduje się dofinansowanie siedmiu następujących rodzajów zadań: Festiwale sztuki, Edukacja kulturalna dzieci i młodzieży, Tradycyjne dziedzictwo kulturowe, Inicjatywa artystyczna, Dialog kulturowy, Wydawnictwa oraz Projekty interdyscyplinarne. Konkurs organizowany jest w dwóch edycjach, a łączna pula środków publicznych przewidzianych na realizację zwycięskich projektów wynosi rocznie około 1 500 000 zł.

Dodatkowo corocznie samorząd województwa dolnośląskiego daje możliwość otrzymania dotacji na realizację zadania publicznego w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego z pominięciem otwartego konkursu ofert. Ofertę realizacji zadania publicznego złożyć mogą podmioty/ organizacje na podstawie artykułu 19 a (ust. od 1 do 6) ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Wysokość dofinansowania lub finansowania zadania publicznego nie może jednorazowo przekroczyć kwoty 10 000 zł, a zadanie publiczne ma być realizowane w okresie nie dłuższym niż 90 dni. łączna kwota środków finansowych przekazanych przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego tej samej organizacji pozarządowej lub temu samemu podmiotowi wymienionemu w art. 3 ust. 3, w trybie określonym w ust. 1, w danym roku kalendarzowym, nie może przekroczyć kwoty 20 000 zł.

- **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2016 poz. 446) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwane przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilane ze środków budżetu państwa.

- **Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa**

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa została powołana przez Sejm RP ustawą z 2 lipca 1947 r. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski.

Na stronie internetowej znajdują się wnioski między innymi na dofinansowanie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na wykonanie prac remontowych na cmentarzach, kwaterach i mogiłach wojennych oraz wniosków o środki finansowe na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

- **Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”**

Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań program pn. „Razem bezpiecznie” został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 18 listopada 2006 r. Program łączy działania Policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych założeń programu jest przekonanie obywateli do nawiązania trwałego, stałego, naturalnego partnerstwa z Policją oraz innymi instytucjami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Finansowanie rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpiecznie” zostało rozłożone na okres 9 lat. Szereg przedsięwzięć realizowanych w ramach programu wpisuje się w zadania poszczególnych jednostek i może być realizowana w ramach bieżącej działalności.

Na podstawie aktualnej wiedzy o stanie i poczuciu bezpieczeństwa określono obszary działania programu i kierunki aktywności zaangażowanych podmiotów:

- Bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania;
- Przemoc w rodzinie;
- Bezpieczeństwo w szkole;
- Bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej;
- Bezpieczeństwo w ruchu drogowym;
- Bezpieczeństwo w działalności gospodarczej;
- Ochrona dziedzictwa narodowego.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony personel oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, który realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;

- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

- **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury, który realizowany jest zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Narodowego Centrum Kultury Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej**

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem Programu jest wpieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji programu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się obsługą programu. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

- **Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014 - 2020**

Podstawą dla zaprojektowania Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014 - 2020 są doświadczenia z realizacji Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012 - 2013, współpraca z organizacjami realizującymi projekty w ramach komponentu konkursowego Programu oraz szeroki dialog z przedstawicielami sektora pozarządowego, środowisk naukowych i eksperckich, samorządów, administracji centralnej, organizacji związkowych i organizacji pracodawców, prowadzony m.in. w ramach działalności Rady ds. Polityki Senioralnej.

Program jest przedsięwzięciem kompleksowym, uwzględniającym obszary i kierunki wsparcia umożliwiające osiągnięcie celu głównego, jakim jest poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną. Program uwzględnia wewnętrzne zróżnicowanie populacji osób starszych i promuje działania mające na celu podtrzymanie aktywności osób starszych i zapewnienie ich udziału w życiu społecznym oraz działania ukierunkowane na osoby o ograniczonej samodzielności.

Celem Programu jest poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną. Program ma przyczynić się do pełniejszego korzystania z potencjału społeczno - zawodowego osób starszych, aby mogły one pełnić różne role społeczne w życiu publicznym. Ważne jest również uwzględnienie w działaniach ograniczeń wynikających z barier funkcjonalnych, na które narażone mogą być osoby starsze.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2017**

Miejsca Pamięci Narodowej - to nowy priorytet w ramach Programów ogłoszonych przez Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Małgorzatę Omilanowską. Jego celem jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Programy na 2017 r. w ramach dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona zabytków,
- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego,
- Miejsca Pamięci Narodowej.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:

- a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących

społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;

- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;

- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

- **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i będzie zawierał trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

- **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego jest celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli jej państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;

- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;

- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;

- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, prowadzące się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

- **Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020**

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

- **Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020**

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Orientacyjna kwota przewidziana na nabory w 2015 r. to blisko 2,6 mld zł. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji i wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii

wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020**

W projekcie Regionalnego programu operacyjnego województwa dolnośląskiego 2014 - 2020 zapisano między innymi, że w ramach 4 osi priorytetowej - Środowisko i zasoby, na którą przeznaczono 180 000 000 euro, przewidziano między innymi priorytet inwestycyjny nr 4.3. Dziedzictwo kulturowe. Dotyczy działań w zakresie zachowania, ochrony, promowania i rozwoju dziedzictwa naturalnego i kulturowego, na których realizację przewidziano kwotę 8 750 000 euro. Oczekiwanym rezultatem ma być zwiększenie atrakcyjności województwa dla jego mieszkańców i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego.

Kolejnym priorytetem, w którym RPO WD 2014 - 2020 przewiduje finansowanie inwestycji związanych z zabytkami jest szósta Oś priorytetowa - Infrastruktura spójności społecznej, na którą przewidziano kwotę 158 000 000 euro, a w jego ramach priorytet inwestycyjny nr 6.3, pt. Rewitalizacja zdegradowanych obszarów, na który przewidziano

kwotę 43 000 750 euro. Jako cel szczegółowy tego działania przewidziano wzmocnienie zdolności do rozwoju zdegradowanych społecznie, gospodarczo i fizycznie obszarów miejskich i wiejskich. Oczekiwany rezultatem jest zahamowanie degradacji obszarów miejskich i wiejskich. Niezbędne są tu inwestycje w infrastrukturę, która będzie przede wszystkim służyć poprawie warunków życia ubogich społeczności zamieszkujących wymienione obszary. Działania rewitalizacyjne przyczynią się do włączenia społeczności zamieszkujących obszary peryferyjne i zdegradowane dzięki kompleksowej rewitalizacji postrzeganej w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. Przyczyni się do ograniczenia ryzyka ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wsparcie zostanie ukierunkowane na poprawę jakości życia mieszkańców oraz ożywienie gospodarcze i społeczne zdegradowanych obszarów, na których doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno - gospodarczych, środowiskowych i przestrzennych. Działania rewitalizacji infrastrukturalnej muszą służyć rozwiązywaniu zdiagnozowanych problemów społecznych i podporządkowane będą działaniom finansowanym z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Kompleksowe działania w tym zakresie obejmą remont, modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne budynków), zagospodarowanie przestrzeni publicznych, obejmując też sferę bezpieczeństwa mieszkańców (monitoring miejski) lub dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także inwestycje w tzw. drogi lokalne, możliwie jedynie, gdy będą one stanowiły element szerszej koncepcji związanej z rewitalizacją. Wsparcie będzie udzielane na podstawie kompleksowego Programu rewitalizacji lub innych dokumentów obejmujących kwestie rewitalizacji w wymiarze społecznym, fizycznym, gospodarczym i przestrzennym. Punktem wyjścia do opracowania takiego Programu jest nasilenie problemów społecznych na danym terytorium powiązane z dewastacją/degradacją przestrzeni. Finansowanie infrastruktury w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych musi stanowić element uzupełniający dla realizacji celów społecznych finansowanych z EFS i być uzasadnione brakiem możliwości osiągnięcia założonych w Programie rewitalizacji rezultatów społecznych bez realizacji wskazanych działań inwestycyjnych. Priorytet inwestycyjny może zostać objęty zasadami pomocy publicznej.

- **Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.**

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji, co pozwoli na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego. Zadaniem ustawy jest stworzenie skutecznych narzędzi, które pozwolą na sprawniejsze wyprowadzanie zdegradowanych obszarów ze stanu kryzysowego. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

10. Wydatki miasta Szczawno-Zdrój związane z ochroną zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Szczawno-Zdrój;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Szczawno-Zdrój;

Miasto Szczawno-Zdrój jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 16 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 2 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 9). Miasto jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowany do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Tabela nr 9. Obiekty zabytkowe, których miasto Szczawno-Zdrój jest właścicielem

LP.	ADRES	OBIEKT
1	Góra Chełmiec	wieża widokowa
2	ul. Kościuszki 17	budynek Urzędu Miejskiego
3	ul. Kościuszki 19, 19a	budynek teatru

4	ul. Kościuszki	brama do parku
5	ul. Mickiewicza 48	budynek mieszkalny
6	ul. Ofiar Katynia 4	przedszkole miejskie
7	ul. Prusa	cmentarz komunalny
8	ul. Prusa	kaplica cmentarna
9	ul. Równoległa 17	budynek mieszkalny
10	ul. Sienkiewicza 32	szkoła podstawowa
11	ul. Sienkiewicza 39	budynek mieszkalny
12	ul. Sienkiewicza 40	budynek mieszkalny
13	ul. Spacerowa	Park Szwedzki
14	ul. Topolowa 5	wieża
15	ul. Zacisze	Park Zdrojowy
16	ul. Zacisze	wieża - wzgórze Anny

W ostatnich latach miasto Szczawno-Zdrój w obszarze Rewitalizacja infrastruktury turystyczno - uzdrowiskowej wykonało następujące czynności:

1. W 2013 r. Gmina otrzymała z Dolnośląskiego Funduszu Pomocy Rozwojowej środki w wysokości 130 tys. zł, które wykorzystano na:

- zagospodarowanie skwerów parkowych poprzez dokonanie nasadzeń m.in. na skwerze przed Zakładem Przyrodolecznictwem,
- zamontowanie nowych ławek, koszy na śmieci oraz gazonów kwiatowych,
- wykonanie terenowej siłowni wyposażonej w dziewięć urządzeń fitness do ćwiczeń siłowych,
- modernizacja pomieszczeń toalet publicznych usytuowanej przy wejściu do Parku Zdrojowego.

Całkowita wartość zadania wyniosła 182 620,71 zł.

2. Dofinansowanie w ramach Dolnośląskiego Funduszu Pomocy Rozwojowej w kwocie 130 000,00 zł (75% wartości zadania), udział własny gminy: 52 620,71 zł.

3. W 2014 r. Zarząd Województwa Dolnośląskiego przyznał Gminie Szczawno - Zdrój w ramach Dolnośląskiego Funduszu Pomocy Rozwojowej środki w wysokości 200 tys. zł. Gmina przeznaczyła uzyskaną dotację na modernizację infrastruktury zdrojowej i komunalnej (sportowej):

- zabudowę czerpni powietrza zlokalizowanej na terenie Parku Zdrojowego oraz wyposażenie jej w urządzenia meteorologiczne,
- częściową renowację muszli koncertowej w Parku Zdrojowym,
- wykonanie na kompleksie sportowo - rekreacyjnym przy ul. Topolowej zewnętrznej siłowni wyposażonej w urządzenia fitness do ćwiczeń siłowych oraz doposażenie obiektu w dwie dodatkowe trybuny dla widzów,
- wykonanie nowych nawierzchni chodników na terenie gminnych obiektów przy ul. Ofiar Katynia kortów tenisowych i przedszkola,
- zagospodarowanie placu pomiędzy ul. Solicką i Boczna.

Otrzymane środki stanowiły 75% kosztów całego przedsięwzięcia, wkład gminy to 67 017,44 zł.

4. Zagospodarowanie na cele rekreacyjno - sportowe części terenu Wzgórza Gedymina i Słonecznej Polany. Inwestycja była realizowana w latach 2013 - 2014 i obejmowała:

- budowę pawilonu klubowo-socjalnego, w którym zlokalizowane są m.in. ogólnodostępne toalety, szatnie, punkt konsumpcyjny, pomieszczenie biurowe i magazynowo - garażowe, a na zewnętrznej ścianie - niewielka ścianka wspinaczkowo - boulderingowa,
- wykonanie ścieżki fitness na podwyższeniu z desek tarasowych wyposażonej w różnorodne urządzenia do zewnętrznych ćwiczeń fitness oraz terenowe miejsca wypoczynkowe (ławki),
- urządzenia terenowych miejsc wypoczynkowych w postaci siedzisk wypoczynkowych (leżaki zewnętrzne zgrupowane w pary),
- wykonanie ogrodzonego placu zabaw dla dzieci wyposażonego w urozmaicone urządzenia zabawowe,
- wyposażenie obiektu w elementy małej architektury typu ławki parkowe, siedziska widowni, stojaki rowerowe, pojemniki na śmieci itp.,
- wykonanie ciągów pieszych,
- wykonanie infrastruktury technicznej, tj. instalacji wodno - kanalizacyjnej, elektroenergetycznej.

Zadanie uzyskało dofinansowanie w ramach Priorytetu nr 6 „Wykorzystanie i promocja potencjału turystycznego i kulturowego Dolnego Śląska (Turystyka i Kultura)” Działanie nr 6.1 „Turystyka uzdrowiskowa” Całkowita wartość Projektu: 3 969 882,82 zł. Kwota dofinansowania: 2 778 917,98 zł.

5. W 2014 r. wydatki na utrzymanie zieleni wyniosły 393.597,48 zł, a w 2015 r. 246.389,36 zł.

6. W 2016 r. wykonano prace renowacyjne klatki schodowej w budynku przy ul. Kościuszki 19a. Wartość prac remontowych to 16.674,22 zł .

7. Pielęgnacja zieleni niskiej i wysokiej, naprawy i konserwacja infrastruktury parkowej oraz elementów małej architektury, nasadzenia zieleni niskiej i wysokiej, utrzymanie czystości:

- w Parku Zdrojowym - wysokość poniesionych wydatków około 800 000 zł.
- w Parku Szwedzkim - wysokość poniesionych wydatków około 600 000 zł.

Miasto planuje wspierać finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków również w latach obowiązywania Gminnego programu opieki nad zabytkami. Corocznie w budżecie są zaplanowane środki na utrzymanie i remonty obiektów zabytkowych w tym na utrzymanie zieleni. Zaleca się, aby finansowe wsparcie miasta w latach 2017 - 2020 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często

nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną miasta.

Zadania Gminnego programu opieki nad zabytkami mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) miasto może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
16. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Szczawnie-Zdrój;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Wałbrzych;
18. Program opieki nad zabytkami uzdrowskiej gminy miejskiej Szczawno-Zdrój na lata 2012 - 2015, opracowanie Pracownia Dokumentacji Zabytków ALMA, Wrocław 2012 r.;
19. Materiały udostępnione przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział we Wrocławiu, w szczególności: Szczawno Zdrój. Wytyczne konserwatorskie do planu zagospodarowania przestrzennego miasta., opr. B. Adamska, E. Dymarska, Wrocław 1998 oraz liczne plany i projekty techniczne dotyczące Parku Zdrojowego;
20. G. Balińska, Architektura zespołu uzdrowskiego w Szczawnie-Zdroju, Wałbrzych 1991 r.;
21. Berendt E., „Migrująca lokalność”. Niematerialne dziedzictwo kulturowe wobec kulturowej zmiany. Etnologiczne pytania o materię badawczą. /w:/ Ochrona Zabytków, Rocznik 2014, t. LXVII, nr 1;
22. Dziedzictwo kulturowe „nadbagażem” codzienności?, /w:/ Studia etnologiczne i antropologiczne, red. H. Rusek. K. Czerwińska, Katowice 2012;
23. Uzdrowiska Dolnego Śląska. Wizerunek - marketing - media, red. M. Szybalska-Taraszkiwicz, M. Ursel, A. Woźny, Jelenia Góra 2015;
24. www.nid.pl;
25. www.nimoz.pl;

- 26. www.stat.gov.pl/gus;
- 27. www.isap.sejm.gov.pl;
- 28. www.wikipedia.pl.

12. Spis tabel

- 1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Szczawno-Zdrój;
- 2. Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w mieście Szczawno-Zdrój;
- 3. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie w miasta Szczawno-Zdrój;
- 4. Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie miasta Szczawno-Zdrój;
- 5. Tabela nr 5. Analiza SWOT;
- 6. Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
- 7. Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
- 8. Tabela nr 8. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr III;
- 9. Tabela nr 9. Obiekty zabytkowe, których miasto Szczawno-Zdrój jest właścicielem.